Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 211 (9893) | 1975 чылдың сентябрь 9, вторник | 1925 чылда үнелезилеттинген. | Өртээ 2 коп.

ОН ХОНУКТУУН ТҮҢНЭЭН

Ниитиниң малынга чем белеткелиниң болгаш дүжүт ажаалдазының эрткен он хонукта түңнелин СЭКП-ниң Таңды райкому болгаш райкууском үндүрген. Он хонук дургузунда сигеннің немелдези районга 1043 тонна, сиген далганы 124 тонна, будук-бүрү 81 тонна болган.

Ажыл-агыйлардан «Революцияның чалбыжы» совхоз сөолгү хүнерде сиген белеткелинге 16.2 хуу, витаминниг сиген далганынга—20,8 хуу, силоска—6,8 хуу немелдени чедип алган, ажыл-агыйлардан чарышка тилекчи болуп, СЭКП райкомунун, райкуускомнун шилчиир Кызыл тугун алган. Ол ышкаш сөолгү уеде мал чеминиң белеткелин «Россия» совхоз, Дуржулга станциязы, «Коммунизминиң херели» колхоз алаан шапкынчыткан.

Дүжүт ажаалдазынга он хонук түңнелинде Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы 9500 гектар тараа культураларының 4000, гектар ажыын ажаап ап, шалыпкын ажылдаш, районнуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

С. ООРЖАК.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

Хүлээлгелер күүсеттинген

ХАБАРОВСК. Бо крайның көдээ ажыл-агыйынын ажылышчилери күрүнеге тараа садарының талазы-биле бо чылдың улус ажыл-агыйының планын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедишкиниг күүсеткеннер.

Крайның колхозтары болгаш совхозтары бүгү хову ажылдарын дүрген, доозарынга, мал чеминиң быжыг базазын тургузарынга, малдың кажааларын тударынга болгаш септээринге, көдээ ажыл-агыйының бүгү продуктуларын бүдуреринің болгаш садарының талазы-биле планнарны күүседиринге бүгү хемчеглерни ап чорудун турарлар.

Молдавияның энергетиктиг миллиардтары

КИШИНЕВ. (СЭТА-ның корреспондентизи Б. Гиссер). Беш чылдың эгезинден бээр сентябрь 6-га чедир Молдавияның электростанциялары бежен миллиард киловат-шак электроэнергияны ажылдап үндүрген.

Электроэнергияның улуг кезээн хереглекчилер республикада эң улуг станция болур Молдав ГРЭС-тен алганнар. Дайын мурнунуң 1940 чылында бүдүрүп үндүрген электроэнергиядан хөй электроэнергияны ол станция бир хонук иштинде берип турар.

Мал чемин четчир кылдыр

АЛМА-АТА. (СЭТА-ның корреспондентизи А. Ротмистровский). Алма-Ата областың ажыл-агыйларында мал кыжын тодуг болур. Сигеннің белеткээриниң чыл планын көдээниң ажыл-ишчилери сентябрь 6-да доозупканнар. Сигеннің 800 мун тонна ажыг белеткээн. Оон ангыда областың колхозтары болгаш совхозтары чүс мун тонна сенажты болгаш хөй саниыг саванны курлавырлап алганнар.

Кезээде доң чыдар хөрзүнде картофель

ОМСК. (СЭТА-ның корреспондентизи В. Лобода). БАМ-ның районунда картофель өстүрер черлер калбартырының программазын Омскиде көдээ ажыл-агыйның Сибирьде эң хоочун эртем-шичилел институду боттандырып эгелээн.

БАМ-ның моон сонгаар болур хоорайларын болгаш суурларын бодунуң картофели-биле хандырар деп хүндүлүг сорулганы шинтпирлээринге агрозимиктер, хөрөнчүлер, селекционерлер киржи берген. Чазын эртемденнер картофель тарыыр черни, эң-не дээштиг чемишчидилгелерни болгаш кыска хуусаа иштинде быжар үрезиннерни шилип алырлар. Улуг тулугнуң районунга картофель тарыыр черни дүжүткүрүн барык-ла ийи катап өстүрүп турган, 10—12 катап калбартырыы программада баш улур көрдүнген.

СЭКП-ниң XXV съезд дизинге уткуштур

КУРЛАВЫРЛАРНЫ ЧЕТЧЕ АЖЫГЛААР

Республиканың үлетпүрү 8 айларда

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери эрткен 8 айларда сайгарылга талазы-биле күрүне планын 99,5 хуу күүсеткен, азы планда көрдүнгениниден 254 мун рубльдің продукциязы сайгартынмаан. Бир эвес продукция сайгарылгазын эрткен чылдың бо үеви-биле деңнээр болза, 1709 мун рубльге хөй сайгартынган, азы 3,2 хуу.

Август айда продукция сайгарарының планы чүгле 96,5 хуу күүсеттинген, азы планда көрдүнгениниден 253 мун рубльге эвээш продукция сайгартынган-дыр. Республиканың 52 үлетпүр бүдүрүлгелериниң 18-зи 8 айларда продукция сайгарарының планын күүсетпээн. Ол бүдүрүлгелер планда көрдүнгениниден 1857 мун рубльдің продукциязын чедир сайгарбаан. Бир эвес олар шупту сайгарылга планын тус-тузунда күүсеткен болза, ол талазы-биле көргүзүг январь-август айларда 102,9 хуу күүсеттинер турган. Ылаңгыя «Тудуг кезектери» комбинат —654 мун рубльдің, «Тыва кодээ-тудуг» трестиң бүдүрүлгелери —583 мун, Кызылдың сүт заводу —195 мун, эзт комбинады —160 мун, Барыын-Хемчиктиң үс заводу — 43 мун, ыяш ажыл-агый чери —28 мун рубльдің продукциязын чедир сайгарбаан. Бо бүдүрүлге черлериниң чедир сайгарбаан продукциязының түңү ай санында-ла немежип турары оларның удуртукчуларын дүвүредир ужурлуг.

Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге республикада үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 4,8 хуу өссе-даа, 10 бүдүрүлгелериниң кылган продукциязының хемчээли кызырылган. Олардан эзт комбинады, «Тудуг кезектери» комбинат, Үстүү-Енисейниң балык заводу, Кызылдың туйбу заводу, Туранның ыяш белеткээр пунктузу, сүт комбинадының бүдүрүлгелери планныг онаалдаларын үчүгле 87,3—99,6 хуу чедирген.

Эрткен 8 айларда үлетпүр продукциязын бүдүрериниң планы 101,2 хууга күүсеттинзедаа, январь-август айларының планныг онаалдаларын 15 бүдүрүлгелер күүседип шыдаваан, азы 1340 мун рубльдің продукциязын олар чедир бербээн. Үлетпүр продукциязын бүдүрериниң 7 айларда планныг онаалдаларын 13 бүдүрүлгелер күүсетпээн турда, бир ай эрткенде ол сан 15 апарганы дүвүренчиг. А Каа-Хем хөмүрдаш разрези, «Тыва даг-дүгү» комбинат, Бай-Хаактың хлеб заводу, Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгези, Кызылдың сайгарылга базазы, Ак-Довуракта үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады сес айларда планныг онаалдаларын 109,9—125,9 хууларга күүсеткилээн. Мурнакчы бүдүрүлгелериниң дуржулгазын ажыглап, хамаарышкан участоктарында ажыл-ишти билдилиг удуртуп турган, планныг онаалдаларын күүсетпээн бүдүрүлгелерден чедир кылдынмаан ажылды шуудадырын үе негеп келген.

Продукцияның кол-кол хевирлерин бүдүрериниң январь-август айларда планы ниитизи-биле күүсеттинген. Пландан ажыр 2,9 млн. квт. шак электри энергиязы, 65 мун тонна хөмүр-даш, 238 тонна сорттуг даг-дүгү, 12,8 мун кубометр дилиг материалдары, 7,0 мун эжеш идиктер, 32 мун рубльге дааргаг кылыглар дээш продукцияның оон-даа өске хевирлерин бүдүрген.

Ынчалза-даа январь-август айларда 1862 мун саниыг туйбу, 1332 тонна чугай, 7,5 мун кубометр демир-бетон, 47 тонна мал саржаа чедир бердинмээн.

Эрткен 8 айларда республиканың үлетпүр бүдүрүлгелеринде ажылдап турар ажылчыннар саны 8405 болган, азы эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге 4,2 хуу хөй болган. 19 бүдүрүлге планда көрдүнгениниден хөй ажылчыннарлыг турда, база ол-ла хире бүдүрүлгелерде ажылчын күүү чедишпейн турар.

Республиканың үлетпүрүнде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы ниитизи-биле 101,7 хууга күүсеттинген, азы эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге 0,7 хууга өскен.

Чамдык бүдүрүлгелер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн планын ай санында чедир күүсетпейн турар. Оон уламындан эрткен 8 айларда 14 бүдүрүлгелер (а 7 айларда 15 турган) 1078 мун рубльдің продукциязын чедир бербээн. Ылаңгыя «Тудуг кезектери» комбинат күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын чүгле 89,3 хуу чедирип, 369,9 мун рубльдің продукциязын, Улуг-Хемниң ыяш-үлетпүр ажыл-агыйы 95,8 хуу чедирип, 118,6 мун рубльдің продукциязын чедир бербээн. Ол талазы-биле планныг онаалдаларын «Тыва суг-тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводу, Кызыл-Мажалыктың үс заводу, Кызылдың үлетпүр комбинады болгаш туйбу заводу чүгле 80,5—87,9 хууларга чедирген. Оон-биле чергелештир 12 бүдүрүлгелер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедидериниң темпизин кудулаткан.

Шалыпча, шаңналдарга эрткен айларда 11796,6 мун рубльди үндүрген, азы эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге шалыңы фондузу 6,3 хууга өскен.

Үлетпүр бүдүрүлге черлериниде ажылчын бүрүзүнүң айда ортумак шалыңы 201 рубль болган, азы эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге 1,5 хуу өзүлделиг.

Бараанныг продукцияның бот-үнезин чиигедириниң планы күүсеттинген болган 79 мун рубль түңнүт камналга алдынган. А 8 бүдүрүлгелер ол талазы-биле планын күүсетпээниниден 243 мун рубльдің артык чарыгдалын үндүрген.

Тоску беш чылдың төнчүзүнге чедир чаңгыс-ла квартал арткан. Чедишкиниерни быжглавышаан, бар арга-курааврларны четче болган долу ажыглап, күш-ажылды организастаарын экижидип, оон бедик бүдүрүкчүлүг чоруун хандырып тургаш, үстүнде хожудаашкынны дарый чайладырын үлетпүр бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары чедип алыр ужурлуг.

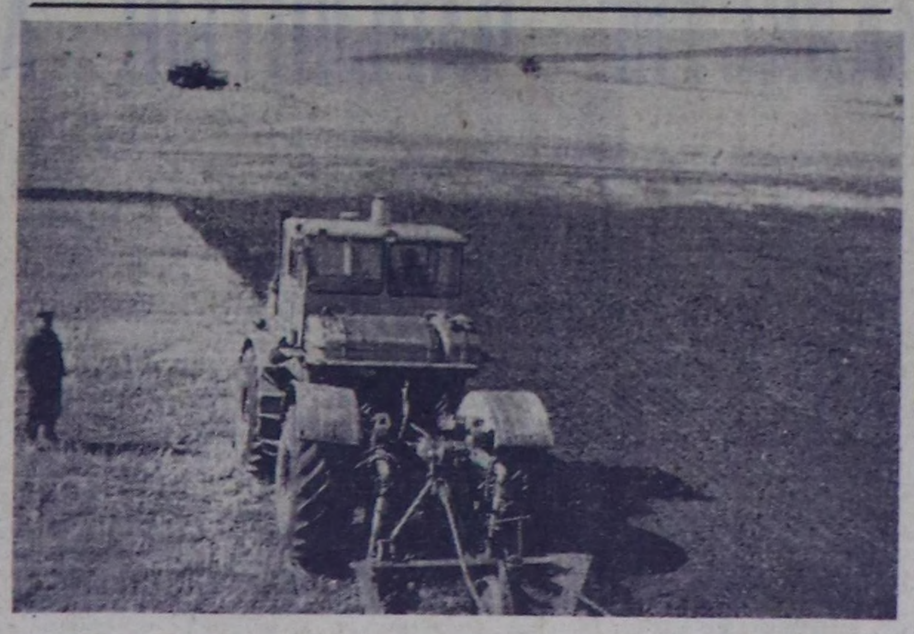

Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхоз дүжүт ажаап алыышкынын комплекстиг чорудуп турар. Комбайн тарааны бастырган соонда, саваңны дораан бөлүп сарааттаар. Оон аңгысты аңдарары база-ла улажыр. Ам ол ажыл-агыйның шөлдеринде баштайгы чүс-чүс гектар аңгыс аңдартыныган.

ЧУРУКТА: «Кызыл тараачын» совхозтуң шөлдеринде аңгысты аңдарып турары.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

Дүжүт ажаалдазы— шалыпчы фронт

ХОВУ ТУРЛААНДА...

СЭКП Эрзин райкому сиген белеткелиниң болгаш дүжүт ажаап алыышкынының чугула кампаниязының үезинде ховушөлдерде ажыл-ишчилериң ортузунга масса-политиктиг ажылды, көскү агитацияның дээштинин күштелдиреринче кичээнгейни салып, ол ажылда четпестерни чайладыр хемчеглерин ап турар.

Эң ылаңгыя бригадалар төптерин, хову турэгларын масса-политиктиг ажылдың төвү болдурар, оларны көскү агитация-биле дерип, шимеп алырын колхозтарда партия организацияларындан негээн. Эң эки хову турлаа дээш конкурсту чарлаан, дуржулга солчуруби-ле Таңды районнуң хову турлагларынга районнуң төлээлери база чораан.

Ленин аттыг колхозта партком (секретары Ч. Даңгыт) бо талазы-биле чамдык ажылдарны чорутган. Ол колхозтуң Кыргыс-Тейде комплекстиг хову бригадазының турлаа районда эң дээре деп саналып турар. Оны долгандыр 2480 гектар черге кызыл-тас, сула, хукурузаны тараан. Бо чылдың дүжүдүн ей-шаанда чидириг чокка ажаап алыр дээш социалистиг чарыш бригаданың механизаторларының ортузунда калбарган. 960 га черден кызыл-тасты кезер болгаш гектар бүрүзүнден-ле 7 центнер дүжүтту бригада алыр кылдыр хүлээнген. Оон ыңай 350 га черден суланы кезер. Комбайнер, тракторист, чолаачы болгаш кукуруза ажаачызы бүрүү тус-тузунда хүлээлгени база алган.

Бригада кежигүннериниң ортузунга калбарган социалистиг чарышты көскү болгаш дээштиг болдурарынга кичээнгей садыыган. Алган хүлээлгени, чарыштың негелдезин чаражыр бижин аскан. Ында тилекчилерни шаңнап мактаарын көргеш. Кызыл-булунче хирее эжиктиң кырында «Эштер, комбайнерлер! Дүжүт ажаап алыышкынын сентябрь 20-де доозаалыңар!» деп лозун бар.

Хүнүнүң чаа медээлерин көргүзер булунда партия Төп Комитединиң «СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг өткүүр дээш социалистиг чарыш дугайында» докладалын парлаан солуну болгаш өске-даа чугула материалдарны көргүскен. «Дүжүт» хана солунда ажаап алыышкын талазы-биле амыр сорулгаларының дугайында бригадир О. Сандыптың үүлүн киргген. Кызыл-булунуң чанында көргүзүг самбыразын, Күш-ажылчы алдарының тугун тургускан. Бис чоруп турувуста Ак-Чыраада сиген пресстээриниң хүн нормазын 130 хуу күүседип турар Дмитрий Далчынга ол тукту тураскаадын көдүргеп болду.

Хову-шөлде ажылдап турарларга таарымчалыг байдалды тургузар дээш хемчеглерни алган. Нинти чуртталга черн арыг-силиг. Ажылдан хостуг уеде ойнаар херектелдер, радиоприемник, аптечка бар. Столоваада аъш-чемни белеткеп турарының шынары эки. Дүрген үрелир чем үүлүн холозьнинкке шыгжап турар.

Бо, хову турлаанның үлегерлиг ажылын өөренип көргеш, СЭКП райкому олче дуржулга солчурунуң үүгүшкүнүн организастаан. Хову турлаан колхозтарда партком секретарлары, районнуң көдээ Советтериниң күүском даргалары, колхозтар даргалары, партия райкомунуң болгаш райкуускомнуң харыысалгалыг ажылдакчылары барып көргеннер. СЭКП райкомунуң бирги секретары А. Монгуш чугула сезонныг ажылдар үеринде масса-политиктиг ажылды, эң ылаңгыя көскү агитацияны чогуур деңнелге тургузарынын, ында четпестерни чайладырының талазы-биле кандыг ажылдарны чорударының дугайында чугаалап бергениниң соонда, келген адлчылар турлагда ажылдың байдалы-биле танышып көргеннер.

А. КОЛ.

ЧААГАЙ ДҮЖҮТ

Барыын-Хемчик районда «Дөн-Терезин» совхоз бо чазын мал чеми культураларын аңгыда 400 га сула, 200 га арбайны тараан, сугарылгазынче кол кичээнгейни салган. Он ажыг кижиден тургустунган сугтагчыларның ийи звенозу бо ажылды эки организастаанындан дүжүт чаагай болган.

Оон ажаап алыышкынче организастыг киргеш, баштайгы хүннерде 76 га сулану, 12 га арбайны ажаап, га бүрүзүнден 9 центнер сула база ыяа центнер арбайны ажаап алган. Комбайнерлер аразында социалистиг чарышка М. Сарыг-оол, К. Оюпан-оол олар шылгарап, шудургу ажылдап турар.

Ол ышкаш 250 га көк сулану мал чеминге хереглээр дээш «ЖБН-6» жатка-биле костирип эгелээн. Баштайгы үш хүнде 22 ганы кезип, 18 тонна көк сулану сарааттаан.

Дүжүт ажаалдазы болгаш мал чеминиң белеткели бо хүннерде совхозта улам хайнып турар.

С. СЮРЮН.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ

БЕЛЕТКЭЭШ, ХҮЛЭЭТКЕН

Ак-Туругнуң ыяш ажыл-агый салбырының коллективи «Ак-Туруг» болгаш «Найырал» совхозтарга чылдын-ла арбын сигенни белеткеп берип келген.

Беш чылдың доозукчу чылында ыяш ажыл-агый черн ол чаагай чаңчылын база уламчылаанар. Коллективтиң ишчилери «Найырал» совхозтуң төвү—Чаа-Хөл суурнуң чоогунда ортулуктарга сигенни белеткээн. Чоокку хүннерге чедир 20 тонна сигенни кезип белеткээш, акт өзүгаар «Ак-Туруг» совхозка хүлээдип берген.

Сиген белеткелинге лесниктер Ч. Кызыл-оол, М. Сайын-оол, Д. Сандан, тракторист Ш. Кара-оол олар болгаш өскелердаа кызымаккай ажылдаан. Коллектив бо ажылды уламчылап турар.

К. КОМБУ.

Улуг-Хем район.

ФЕРМА КОЛЛЕКТИВИНИҢ ИЖИ

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта Монгуш Алдынкыска удурткан аныяктарның Дөргүү сүт-бараан фермазы 70 тонна сиген белеткээр планын 60 тонна чедир күүсеткеш, ажылды бо хүннерде үргүлчүлеп турар. Олар арткан 10 тоннаны күүседиринге бүүрелдиг.

Сигенчилерден К. Сат, Х. Ондар олар сигенни кеспишаан, бөлбүшаан, мурнакчы ажылдап турар.

М. МАЖАА.

Чөөн-Хемчик район.

ДААНГАНЫН КҮҮСЕДИР

Дыртыына Мөңгеевич кандыг-даа ажылды дааннырарга оон эчизинге четпээнде амыравас. Оон салдыкпас-даа. Бо удаада «Чыраа-Бажы» совхозта аныяк коммунист Ооржак Байыр-оолга удурткан сигенчи звенонуң кескен сигенин сарааттаары-биле база-ла ол чорупкан.

Агаар-бойдус таарымча чок, каңдаашкынныг болганындан бо чылын шөлдерден сиген шоолуг эвес үнген. Ынчалзада «сигенчилериң беш кижи составтыг звенозу бар аргаларны ажыглап, эрестиг ажылдаан, бо хүннерге чедир 70 тонна сигенни кескен болгаш, кыштагларда чедирип, сарааттаан. Николай Куулар, Борис Күжүгет олар болгаш өске-даа сигенчилер кызымак ажылдап турар.

Малчыннарның, чурттакчы чонунуң шеф-биле кескен сигенин сарааттаар, сигей, тудуг материалды сөөртүр, буга кастырар дээш механизатор Ооржактың кылбас-ла ажылы чок. Сөөртүлге ажылы кыла бергенде ол чүдүрүп бээрин маңнап оурбас. Боду-ла ажылдап кириптер. Дыртыына Мөңгеевич Ооржак олут орбас, чыдыр чытпас кижилериң биреэзин.

Дыртыына Мөңгеевич техниканы билдилиг башкарып, камныг эдилеп билир. Хостуг үеэ-ниде тракторунуң техниктиг ажаалдазын бо-ла кыла бээр. Бичe сеткилдиг, ажылгыр трактористе дирекция чери чаа тракторну быжыглаанны таварыыла эвес.

— Ооржак дээрге даанганын ыяап-ла күүселир, шыдаар кижи-ле болгай—деп, оон чаңгыс чер чурттуглары мактап турар.

Эрткен чылын мурнакчы механизатор 1000 литр кыварчаар материалды хамнап ап, социалистиг чарыштың тилекчизи болуп, немелде төлевирге 800 рубльди алган. Ол доозукчу чылда улам шудургу ажылдаан, СЭКП-ниң XXV съездизинге төлептиг ужуражыр сорулганы салган.

Э. КУУЛАР.

Партийжи амыдырал

УСТАВЧЫ НЕГЕЛДЕ ЁЗУГААР

СЭКП Уставынын негелделери коммунистерниң канчаар күүседип турарының дугайы кайы-даа партия организацияларының амыдыралынга эң чугула айтырыгларның бирээзи болур. Ынчангаш бистиң «Октябрь 30 чылы» колхозта партия организациязы ол айтырыгже база улуг кичээнгейни салып келген болгаш моон соңгаар-даа салыр апаар.

Бо чугула айтырыгны бүгү коммунистерниң чоокта чаа эрткен бир хуралында чугаалашкан. Ниитили-биле бисте 54 коммунист бар, оларны колхоз бүдүрүлгезинин чугула участоктарында таарыштыр тургускан. СЭКП-ниң Программазының болгаш Уставының негелделерин, партийжи даалгаларны, даандырган ажыл-хереги партия кежигүннери канчаар күүседип турарының дугайында оларның чамдыктарының отчётларын ап, бо талазы-биле контрольду күштелдирген.

Колхозта даандырган ажыл-хереги бедик харыысалга-биле көөр, эки көргүзүглерни чедип ап турар коммунистер эвзеш эвес. Чижээ, Аяк-Хээ биле Хеймерек Ондарлар төрүүр чүс хойга онаалштыр 112 хураганны алган. Ол ышкаш коммунистер Ооржак Чүрмет-оол, Монгуш Кызыл, Роза Куулар, Кара-сал Алдын-кыс, Сат Серен болгаш оон-даа өскелер партия Уставының негелделерин күүседиринге үлегер-чижээн көргүзүп, бүдүрүлгеде-даа, хөй-нитти-даа ажылынга идепкейлиг болуп келген.

Чамдык бригадаларда күш-ажылды таарымалыг организастап, ажыл-ишчилер өртүзүнга партийжи организастыг ажылды бедик деннелге тургузуп, ында коммунистерден негелдени күштелдиргениңден оларда көргүзүглер база бедик боөп турар. Чижээ, Ак-Шаттың хойжу бригадазы (бригадири Куулар Казылдаа), ховуктрактор бригадазы (бригадири Монгуш Манзат-оол) социалистиг чарышка үргүлүү тиилекчилер болуп келген. Хойжу бригада төрүүр 100 хойга онаалштыр 90 хураганны алган.

Партия организациязының түс-түс коммунистер-биле шудургу ажылының түннелинде мурнунда арага-дарыже хандыгар, сагылга-чүрүм үрээр чамдык эштер ындыг багай чанчылдарын чидирип турар, Ындыгларның бирээзинге коммунист Ооржак Чылбак-оолду хамаарыштырып болур. Мурнунда ол арагага хандыгар турган болза, ам оозун соксаткан. Ынчалзажок чамдык эштерде ындыг четпестер ам-даа бар болгулаар-дыр. Чижээ, коммунист М. Мандат-оол мурнакчы бригадир, механизаторлар өртүзүнга агитаторлаар даалгазын база багай эвес күүседип турар болза-даа, ооң ажыл шагы үзүп, арагалай бээр таварылгалары ам-даа бар. Куулар Мижит-Доржу арагалап, ажыл шагы үзүп, чүрүм үрээш партия талазы-биле шынгыы хемчег алыскан.

СЭКП Уставының негелделерин коммунистерниң хажык чокка күүседиринге партия документилериниң үезинде чоруттунган шудургу ажылдар дээштиг салдарны, недиргени чугаажок. Ынчан чедип алдынган дуржулганы быжыглап, түс-түс коммунистер-биле ажылды бо угланыышкынга ам-даа улам күштелдирери эргежок чугула.

Өске бүгү черлерде ышкаш, бистиң колхозтуң коммунистери болгаш колхозчулары СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш бо хүннерде кажангызындан-даа артык күжениишкиннер ажылдап турар. Съездиге белеткелдиң бир чугула үе-чадазы — парторганизацияларда отчёт-соңгулдалыг хуралдар болгай. Бисте партболуктерге эрткилээн ындыг хуралдар ниитилиг-биле организастыг, бедик деннелге эртип, колхозтуң бүгү коммунистериниң отчёт-соңгулдалыг хуралынга чугула белеткел боөп турар. Хуралдарга үндүрген шиитпирлерни, коммунистериниң шүүмчүлелдиг саналдарын болгаш сүмелерин амыдыралга боттандырар дээш тодаргай хемчеглерни ажылдан кылгаш, боттандырып эгелээри — бистиң бир кол сорулгавыс болур.

Коммунист кижи бүрүү бодунун партия кежигүнү болур алдарын, харыысалгазын кезээде бодап чоруур дээрин билдингир. Ажыл-херектиң кандыг-даа үчастогунда турар болза, ол чоннуң мурнунга чөрүп, ону башкарарындан ангыда кандыг алдар, кандыг хүндүткел турар боорул. В. И. Ленинниң овур-хевирин сиилбиш каан партийжи билетти эдилээн кижи бүгүдеге үлегер болур апаары кымга-даа билдингир. Ынчангаш шак бо бодалды кезээде бодап чораш, уставчы негелделерин шынгыы сагып ажылдаары — коммунистериниң кол хүлээлгези болур.

О. САЙЫН.

Чоон-Хемчиктиң «Октябрь 30 чылы» колхозта партия организациязының секретарының оралакчызы.

«3600» СТАН

Совет Эвилелиниң Жданов хоорайында «Азовсталь» заводта «3600» прокат станын дажыглаага киргениниңден бээр үш миллион тонна кан прокадын ол берген.

Жданов заводунуң бүдүрген прокадын колдуунда улуг диаметрлиг кан хоолайларны бүдүрериниге ажыглап турар, ындыг хоолайлар хөй муң километр узун газ болгаш нефть дамчыдылгаларын тударынга хереглеттинер. Ындыг хоолайларны ССРЭ-де бүдүрүп үндүрери 1975 чылда 15 миллион тонна чедер, ол болза делегейниң кайы-даа чурттарында бүдүрүп турарындан хөй-дур.

ЧУРУКТА: хоолайлар бүдүрериниге прокат ап турар «Азовсталь» заводта «3600» станды, ол болза автоматтыг башкарылганың амгы үеде системазы-биле чепсеглеттинген.

Л. НОСОВТУҢ фотозу. (ПМА).

БЕШ ЧЫЛ ПЛАНЫН ХУУСАА БЕТИНДЕ КҮҮСЕТКЕН

ЧЕРЕПОВЕЦ. (СЭТА). Чурттаа эң улуг, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, Череповецтиң металлургия заводунуң электрокан эзилдириишкин цеги сентябрь 6-да беш чыл планын күүседипкен. 1971 чыллан эгелээш, чурт доортан ийи чартык миллион тонна ажыг дээди сорттуг металлды алган. Беш чылга болгаш доозукчу чылга алдынган социалистиг хүлээлгелер база хуусаа бетинде күүсеттинген.

Цехтиң коллективи кол ки- лектив бүзүрелдиг боөп турар. чазиг-гейни продукциянын шынарын бедидериниче углап турар. Электрокан эзилдирикчилери — СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш, Череповецтиң металлургтарының бо эгелекчилери — бо чылын 600 муң тонна металлды эзилдирер деп сөстү бергеннер, ол болза комбинаттың төлевилел кучүзүнүүнден чүс муң тонна хөй болуру ол-дур. Ол сорулганы күүседиринге кол-

Делегейге быжыг тайбың дээш

КАА-ХЕМЧИЛЕРНИҢ САЛЫЫШКЫНЫ

Тайбың турда амыдырал, Тайбың турда аас-кежин Чүректеринде чүлүг өшпес күзели — деп ырлажып турар болгай бис.

Тайбын, аас-кежиктиг чурталганы чер бөмбүрзээнин бүгү диптериниң бурунгаар депшилгелиг кижилери күзеп турар. Партияның XXIV съездизиниң хүлээп алганы Тайбын программазы амгы үеде херек кырында боттаныш турар. Оон бир кол херечизи чоокта чаа Хельсинкиге болуп эрткен Европага айыыл чок чорук болгаш калы ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хурал болур.

Чөвүлел хуралдың түннелдерин, аныа СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтин чугаазында айытынган чүүлдерни деткээн митингилер, хуралдар Каа-Хем районунуң колхоз база совхоз, албан организация, бүдүрүлге черлериниге эрткилээн. Ол митинг, хуралдарга санал берип, чүве чугаалаан эштер бүгү делегейге тайбының быжыглаарынга эвзеш-биче-даа бол материалдыг дузаны чедиреринче районнуң ажыл-ишчилерин кыйгырып турган. Бо ажыл бистиң районга ийи чыл бурунгаар эгелээн.

Тайбының Совет фондузунга эки тура-биле акша-хөренги чыыры политиктиг ужур-дузалыг, интернационалчы херек дээрин районнуң ажыл-ишчилери медереп билип, бо чаагай херекке боттарының үлүг-хуузун киирип турар. Ийи чыл бурунгаар СЭКП райкомунуң бюрозунга партия райкомунуң хереэженнер өртүзүнга ажыл чорудар килдиниин эргелекчизи С. Б. Маадыга удурткан 7 кижи составтыг Тайбының совет фондузунга дузалаар район комиссиязын бадылаан. Комиссия колхозтарда, совхозтарда болгаш албай организация, бүдүрүлге черлеринде 8 болуктерлиг. Комиссия ажыл-чорудулгазын бодунун 30 ажыг кижиден тугустунган активинге, 425 агитатор, 105 политинформатор, 25 илеткелчи болгаш 35 пропагандистерге даянып алгаш, чорудуп турар. СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың хунбүрүде чорудуп турары тайбынга ынакшылдыг бүгү талалыг иштики, даштыкы политиказын чон өртүзүнга пропагандалаарының талазы-биле эвзеш эвес ажылдарны комиссия чоруткан. 1974 чылда бо талазы-биле районнуң ажылчы чоннарының өртүзүнга 140 лекцияны, илеткелдерни организастаан болгаш Культура бажыннарынга, клубтарга митингилерни, хуралдарны, Адачурттуң дайынының киржикчилери, күш-ажылдың хөөчунары-биле ужуражыышкыннарны, өске-даа солун темалыг кежээлерни эрттиргилээн.

1975 чылдың 8 айларында чон өртүзүнга бо темага хамаарыштыр 81 лекция, беседа номчуттунган. Оон иштинде «Делегейниң амгы байдалы», «СЭКП-ниң амгы үеде экономиктиг политиказы», «СЭКП ТК-ның апрель Пленумунуң түннелдери», «Европага тайбын болгаш калы ажылдажылга» дээш өске-даа лекциялар бар.

Бо бүгү боттандырып келген ажылдарның түннелинде 1973 чылдын дөртү кварталында болгаш 1974 чылда тайбының Совет фондузунче районнуң ажыл-ишчилериндеи 6739 рубль, а 1975 чылдың эрткен айларында 1015 рубль киргеи. Оон иштинде № 1104 орук участогу (даргазы Камзалаков, партия организациязының секретары Архчумаев) 166 рубльди, кижи эмнелгези (партия эге организациязының секретары Федорова) 159 рубльди, Дерзиг-Аксы суурда хереэженнер Чөвүлели (даргазы Царева) — 48 рубльди, көжүп чоруур механизастаттынган колонна (партия организациязының секретары Астанин) 180 рубльди, «Тиилелге» колхоз (хереэженнер чөвүлелиниң даргазы Наговицина) 177 рубльди тайбын фондузунче киргеи. Идепкейлиг, организакчы чоруун көргүскеи. Бо ажыл районда ам-даа уламчылап турар.

К. ДОНГАК.

ЭГЕЛЭЭШКИННИ ДЕТКИП...

Европага айыыл чок чорук болгаш калы ажылдажылга дээш чоокта чаа Хельсинкиге болуп эрткен Чөвүлел хуралдың хүлээп алган документилерин база ол ышкаш Коммунистиг партиянын болгаш Совет чазактың чорудуп турары тайбынга ынакшылдыг даштыкы политиказын ийи дакпыр орденниг Тываның ажылчы чону, бүгү совет улус-биле бир дөмей, деткип турар.

Оон көскү чижээ болза бир ажыл хүнүнүн төлевирин Тайбын камгалалының совет фондузунга шилчидип бээрин шиитпирлээн Кызылдың сүт комбинадының коллективинин патриоттуг эгелээшкинин хоорайның өске бүдүрүлге черлериниң ажылчыннарының бүрүү-биле деткип эгелээни болур. Ындыг хурал хүүда чагылгалар ёзугаар хеп даараар «Чечек» ательеге база болган.

Хуралдың киржикчилериниге Тайбынның совет фондузунга дузалаарының Кызыл хоорай комиссиязының даргазы М. А. Рамазанова чүве чугаалаан. Ол комиссияның кылып чорудуп турар ажылының дугайын. Коммунистиг партиянын болгаш Совет чазактың, СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтин бүгү делегейге быжыг тайбынны камгалаар дээш кылып чорудуп турар улуг үре-түннелдиг ажылын ол онзалап демдеглээн.

Ательениң хоочун даараныкчызы Анна Содунам, ажылчы чоннарның Кызыл хоорай Совединиң депутады, комсомолчу Тамара Рыжова база бригадир Валентина Кудряшова олар санал бергеш, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеиниң чорудуп турар тайбынга ынакшылдыг политиказын долузу-биле чүүлдүгзүнүп, Тайбын фондузунче акша шилчидер дугайында Кызылдың сүт комбинадының коллективинин кыйгырыын изиибиле деткээннер.

Бир хүнүнүн ажыл төлевирин Тайбын фондузунче шилчидер дугайында коллективтиң шиитпирин болгаш хоорайның бүдүрүлге коллективтериниге ательеиин ажылчыннарының кыйгырыын «Чечектиң» директору Т. М. Мордвинкова номчаан.

Х.-К. МОНГУШ.

КОЛЛЕКТИВТИГ ҮНҮҮШКҮННЕР

Мал чеминиң белеткели — харыысалгалыг кампания. Ол чымыштыг ажыл-ишти эгелээриниң мурнунда СЭКП Улуг-Хем райкому болгаш район Совединиң күүскому болдунуң хуралынга шагаан-арыгжыларның малга чем белеткээринге киржилгезинин дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Ол хуралга район төвүнде бүдүрүлгелериниң, албан-организацияларның удуртукчуларын, партия организацияларының секретарьларын олуруштурган. Ниитиниң малынга чем белеткээр талазы-биле тодаргай онаалдаларны тус-тус коллективтерге берген. Ылангыя 120 тонна сигении белеткээри, 400 тонна будук-бүрү курлавыры турузары көрдүнген.

Күш-ажылчы коллективтериниң хөй кезии бо чугула ишти ажыл-агыйжы ёзу-биле көрүп, онаалданы күүсеткен. Бо чылгы кандаашкының уржуундан хову-шеддерде озт-сиген хиреліг үнгения олар эки билирлер. Ынчангаш көдээниң ажыл-ишчилериниге эргежок чугула дузаны шагаан-арыгжылар чедирип турарлар.

Малга чем белеткээр талазыбиле ажылды башкарар штабты Шагаан-Арыг хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы Владимир Егорович Кузнецов удуртуп турар. Малга чем белеткечилериниң аразынга социалистиг чарышты калбарткан. Бүдүрүлге, албан организация черлериниң удуртукчулары штабка кээп, шынааларга, арга ишти өзеннерге боттарының кылган ажылдарының дугайын дыңнадып, район төвүнүң өске-даа коллективтериниң бо талазы-биле кылган ажылын сонуургап турарлар.

Массалыг субботниктер, воскресниктер каш удаа болган. Хоорэйның ажыл-ишчилери бо чугула кампанияга боттарының биче эвес улуун киргеннер.

Район төвүнде коллективтерден «Сельхозтехника» салбыры бодунун онаалдазын эң-не баштай күүсеткен. 10 тонна сигеен белеткээр планын 31 тоннага күүседип, 10 тонна будук-бүрүнү чыгган. Ону «ҮТКА 25 чылы» болгаш «Найырал» совхозтарга хүлээдип берген. Бо хүннерде машина-биле сиген кестинмес черлериниг сигенин белеткээрин уламчылавышаан. С. Голюнов, С. Юртаев, В. Подставных, В. Вихрев болгаш өскелер-даа мал чеминиң белеткелинге эң-не кызымаккай ажылдап, мактатканнар.

Шагаан-Арыгның сүт заводунуң чонунуң амыдырал хандырылга комбинадының коллективтери болгаш өске-даа организациялар боттарының онаалдаларын ажыр күүсеткилээн. Чижээ, автотранспортчулар 15 тонна, Шагаан-Арыгның ыяш ажыл-агый черииниң ажылдакчылары 100 тонна сигении кезип сарааттаан.

Ынчалза-даа чамдык коллективтериниң бо чугула кампанияга киржилгези чогуур деңнелге четпээнин чугаалаза чогуур. Ылаңгыя сентелге-тудуг эргелелиниң, Шагаан-Арыгның ыяш ажыл-агый пунктузунуң ыяш белеткел участогунуң коллективи сиген, будук-бүрү белеткээриниң талазы-биле боттарының онаалдаларын күүселип шыдаваннар.

Шагаан-Арыгның хөй-хөй коллективтери чедиишкиннерге ооржургаваннар. Келир кыштаглаашкынны эки эрттиреринче бүгү күштү мөөнеп, районунуң бүгү ажыл-агыйларынче чүс ажыг кижини немей чорткан. Олар сиген болгаш будук-бүрү белеткелин уламчылавышаан. Ажыл-агыйларның удуртукчулары оларны техника-биле, аъш-чем, чурттаар чер-биле хандырып, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг бүгү байдалдарны тургускан. Бо хүннерде Улуг-Хемниң шынааларында чаа-чаа сараттар немежин, пленган ажыр он-он тонна будук-бүрү чемнер белеткеттинип турар.

В. МААДЫР.

АЖЫЛЧЫН АҢГЫ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ АВАНГАРДЫНДА

СЭКП-ниң XXV съездизинге белеткел бистиң чуртувуста чер-жерде чаа-чаа күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрүүшкүнү болдурган. Совет кижилер партиянын ам болур съездизин бо чылдың болгаш ниитизи-биле тоску беш чылдың планнарының чедиишкиннер күүселдези-биле демдеглээр дээш кызыл ажылдап турар. Ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейи болгаш эгелекчи чоруун хөгжүдериниң күүлүг чепсээ-моон мурнунда — ол-ла социалистиг чарыштың үндезини. Ол дээрге кым-бир кижиниң тыпсын бергеи артык эрге эвес, хаван ажылчын аңгының дүрүм ёзугаар күүселир үжүрүүг ролю-дур, ындыг роль бистиң ниитилелиниң амыдыралының бүгү тургузуулдан үкталып үнүп, социалистиг бүдүрүлгениң, коллективтиг шиитпирлел хырызаалаарының системазында ажылчын аңгының туружунга дүгжүп турар болгай.

1.

Совет эрге-чагырганың баштайгы чылларында-да В. И. Ленин күш-ажылчы чорудулганы кооперацие-биле, ону организастарының аңгы-аңгы хевирлери-биле чарыштың боттуг харызаалының айытыышаан, бүдүрүлгениң хөгжүлдезинге болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн безидериге ажылчын аңгының шиитпирлиг салыышкынын чайгылыш чок онзалап демдеглеп чораан. Ленинниң «Улуг эгелээшкин» деп кайгамчыктыг чүүлүнде ажылчын аңгы «капитализм-биле деңнээрге күш-ажылды хөй-ниитиниң организастаарының эзеин бедик хевирин талаалаар болгаш боттандырып турар» деп ажылчын аңгының кол ролюнүн экономиктиг үндезинин тайылбырлаан. Чогум-на ниитилелде бодунун байдалының, массаларда бедик моральполитиктиг ат-алдарының ачызында ажылчын аңгы «чаа ажыл-агый тургузуушкунуун оруунче, чаа ниитилел харызаазын, чаа күш-ажыл сагылга-чүрүмүн тургузарының, социалистиг улуг бүдүрүлгенің тургузун турар медерелдиг ажылдакчыларының массалыг каттыжышкыны-биле эртемниң болгаш капиталистиг техниканың сөөлгү чаа чүүлдерин каттыштырып турар кылдыр күш-ажылды чаа ёзу-биле организастаарының орунче бүгү ажылчы чоннарны баштап шыдаар» деп, В. И. Ленин онзалап демдеглеп турган.

Мөлүүкчүлериниң эрге-чагырганын ап октаан ажылчыннарының күш-ажыл дугайында эргиг бодалдар-биле албадалды ажылдан чораан кижиниң психологиязы-биле кызымак демисели Ленинниң Октябрь революциязының сөөлүнде бижээн чогаалдарынга чаңгыс эвес үлеп демдеглеттинген. Хамаарыг дайынының болгаш даштыкы интервенцияның чылларында ажылчын аңгының мурнакчы өтрадтарының күш-ажылчы маадырлыг чоруун, коммунистиг субботниктер эрттирер талазы-биле оларның медерелдиг болгаш эки-турабиле эгелээшкинин В. И. Ленин-биле-ниң үлеезээн.

Социалистиг тургузуушкунун дараазында үе-чадаларында ажылчыннарның чогаадыкчы эгелээшкинин бүдүрүлге көрүүлеери болгаш конкурстарым, массалыг шалыпчы ажылдар ышкаш күш-ажылчы чаштың ындыг хевирлерин амызыралга тывылдырган.

Дөртен чыл мурнунда Донбасстың шахтёру А. Стахановтуң рекордуу бүдүрүлге чаартыкчыларының — стахановчуларның шимчээшкининиң эгези болган. Оон тук тудукчулары автомобиль үлетпүрүнге А. Бусыгин, станок тудуунга И. Гудов, пес-таавы үлетпүрүнге М. болгаш Е. Виноградовтар, демир орук транспортунга П. Кривонос болгаш өске хөй-хөй төлээлекчилери болган.

Стахановчу шимчээшкин социализм тиилелгезинин түүнелинде болдунар арга-лыг болган. Ол шимчээшкин үлетпүрүнүн болгаш бүгү улус ажылагыйының социалистиг эзе тургузуушкунуга чаа ажылчын кадрларының тыптырынга база оларның мурнакчы техниканы шиңгээдип алырынга партияның удуртулгазы-биле чедип алдынган чедиишкиннерби-ле, ажылчы чоннарның чаагай чорууунун экижээни-биле, оларның медерелин болгаш культура деңнелинин өзүлүзээн-биле белеткеттинген.

Ажылчын аңгының күш-ажылы үелекчи чоруу, ооң социализм хөгжүүге кызыгаар чок бердинген Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында улам күштүү-биле илерээн. Баштайгы беш чылдарның болгаш дошкун дайын үеэнин маадырларының эң эки чанчылдары дайынның үреглээн ажыл-агыйын катан тургузарының, чурттуң экономиказын улам ынай көдүрер дээш демиселдин үезинде уламчылаан болгаш улам хөгжээн. Ол чанчылдар Москвадан П. Быков болгаш Ленинградтан Г. Борткевич токарьларының, Донбасстың шахтёру Н. Мамайның, Вышневолоцкиниң пес аргыкчызы В. Гаганованың, оон-даа өске хөй-хөй чаартыкчыларының эгелээшкиннериниге илерээн.

Ажылчын аңгының хүрээлериге күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр чорук дээш шимчээшкин тывылган. 1919 чылдың чазынында баштайгы коммунистиг субботникти эрттирген Москва-Сортировочная депонуң ажылчыннары коммунистиг ёзу-биле ажылдап, чурттап өөренир деп хүлээлгеннинниң киржикчилери коммунистиг ёзу-биле ажылдаарын **өөренип ап**, бодунуң хүлээлгелерин, ниитилел амыдыралының бүгү талаларын коммунистиг ёзу-биле көөр кылдыр **чаңчыгын ап** турар дээнин ол-дур.

Массаларның эгелекчи чоруу күш-ажылчы чарыштың оон-даа өске хевирлерин тывылдырган. Оларга, чижээ, ажылдап турар черлериниге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бединдериниң комплекстиг планнары, чиик үлетпүрүне «Мунарның керээзи», бригаданың бот-орулга-чарылгазы — тудугмонтаж ажылдарын организастаарының дешилгелиг арганы, уткуштур планнар болгаш оон-даа өске үнелиг эгелээшкиннер хамааржыр.

Амгы байдалдарда социалистиг чарыштың чугула онза үүлдериниң бирээзи — чурттуң бүгү ажылчы чоннарын баштаар авангардчы күш болур ажылчын аңгының мурнакчы отрядтарының ролюнүн өскөнө болуп турар. Шуут-ла материалдыг бүдүрүлгеде ажылдап турар ажылчыннар-биле калы хандырылганың ажыл-ишчилерин, эртем-шинчилел болгаш төлевилел-конструктор организацияларының ажылдакчыларын чарыштың кандыг-бир хевирниче улам хөөн-биле хаара тудуп турар. Үлетпүр ажылчыннарының эгелээшкиннери ышкаш ындыг үүлдер көдээ ажыл-агыйга база дүрген тыптып келир. Чаржын турарларның хүрээлениде амгы үеде 83,5 миллион кижи бар.

Ажылчын аңгының кол ролюнүң өзүп турары — чайгаар болур ужурлуг хөгжүлде-дир. Ол аңгы ниитилелдиң кол бүдүрүкчү күжү болуп келген болгаш болуп артар-даа, чүте дээрге ол аңгы ниитилел продуктузунуң эң улуг улуг-хуузун тургузуп, улус ажыл-агыйының шиитпирлиг адырларында ажылдап турар болгай. Эрткен чылын үлетпүр бүдүрүлгелериниге 27 миллион, тудугга (тудуг-монтаж ажылдарынга) 6,3 миллион болгаш көдээ ажыл-агыйга 8,5 миллион ажылчыннар бар турган, ажылчын аңгының хүрээлениге шупту 70,2 миллион кижи каттышкан.

Ажылчын аңгы эртем-техникиниг дешилгелиг мурнакчы черлериде турар. Чогумна ол аңгы инженер-техникиг интеллигенция-биле сырыг харызаалыг кады ажылдап турган, эртем идеяларын материалдыг чүүл болдуруп, чаа техниканы башкарып, ооң практиктиг ажыглалын хандырып турар. Ооң-биле чергелештир ажылчынның бодунуң күш-ажылының характери оскерлип, ооң мергежилинге, ниити культуразынга, эртем-биленгге негелде улгадып турар. «Политиктиг хосталга» дээш демиселге дыка хөй оон-оон чылдарның дургузунда ажылчын аңгының чедип алган чаңчылдары, чаңчыгышкынары, бүзүрелдери, ол чаңчылдарның, чаңчыгышкынарның болгаш идеяларның бүгү түүү бүгү ажылчы чоннарны кижизидериниң чепсээ болу берзин дээш» деп Ленинниң чагзын күүседиринге сайзырааргай социализмниң байдалдарында аажок таарымчалыг болдунар аргалар тургустунуп турар.

ССРЭ-ниң ажылчын аңгызының, бүгү ажылчы чоннарының күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейниң өзүлдезинге оларның амыдырал деңнелиниң чайгылыш чок бедип көскү бадыткалы болуп, улам эки ажылдаар күзелин хайыктырып турар.

2.

Ниитилелдиң кол аңгызы болуп турар чоруу анаа дыка хөй чүүлдерни хүлээндирип турар. Ону мурнакчы ажылчыннар, түс-түс күш-ажылчы коллективтер эки билир. Олар социалистиг чарышка киржирин, бүдүрүлгениң бедик көргүзүглерни чедип алырының талазы-биле-даа база билиглерни шиңгээдип алырының профессионал мергежилин бединдериниң, коммунистиг моральдың норма-чижектерни сагыырының, бүдүрүлгени, бүгү ниитилел херектерин эргелеп башкарырынга улам идепкейлиг киржиринин-даа талазы-биле алган хүлээлгелерни күүседирин улуг харыысалга кылдыр көрүп турарлар.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң экономиктиг политиказының кол угланышкыннары-биле чарыштың кандыг-даа хевирлерин, янзы-бүрү эгелээшкиннерин болгаш инициативаларын тудуш холбаштырарының эргежок чугулазын ажылчыннарның калбак кезектери медерел билип турар. Олар ниитилел бүдүрүлгезинин ажыктын бүгү талалыг бединдер, шынар талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш демиселче күженишкиннерин мөөнеп турар. Ол дээрге хамыктын мурнунда херек кырында бүдүрүлге бүрүзү номенклатурада болгаш ассортиментиде көрүнгеи планнарны, кооперасчыткан белеткелдерни болгаш керээлиг хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседир, бүдүрүн үндүрер продукциянын шынарын боттуу-биле эжиждер, кылыгларының техникиг деңнелин бединдер дээнин ол-дур.

Чугула сорулга чүл дизе, мурнакчы техникага болгаш технологияга үндезилээн күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн өзүлдезинин бедик темпизин хандырары, күш-ажылды, бүдүрүлгени организастаарын болгаш эргелеп-башкарарыг сайзырааргайжыдары, ажыл шагын чөп ажыглаары; бүдүрүлгениң курлавырларын дилеп тып база ажыктыг кылдыр ажыглаары, камналганың чурумун шыңгыы сагыыры болур. Капитал салыышкынын ажыктыг кылдыр ажыглаарының дугайында, ажыглалга кирер тудугларны дүрген доозарының, чаа бүдүрүлгелериниң күчүзүн шиңгээдип алыр хуусаазын кызырарының база бар күчүлерин эң эки ажыглаарының, ажылдап турар бүдүрүлгелерни эде дериирин дүрген боттандырарының дугайында доктаамал сагыш салыры коммунистиг тургузуушкунуң эргe-ажыктары негеп турар.

АЖЫЛЧЫННАРНЫҢ ХУРАЛЫ ШИИТПИРЛЭЭН

Беш чылдың доозукчу чылында планлан ажыр 1 миллион 400 мун рубльдин продукциязын СЭКП-нин XXV съездизинге алдар кылдыр бээр деп, ындыг хүлээлгени алган тургаш, Одессада «Стройгидравлика» заводтун коллективи ону хуусаа бетинде күүседипкен. Ол мурнакчы бүдүрүлгенин машина тудукчулары чугула улус ажылагыйжы сорулганы чедиишкиниг шиитпирлеп, гидравликтиг моторларны массалыы-биле бүдүрүп үндүрерин делегейнин эн дээре үлегеринин деңнелинге шингээдип алганнар.

Социалистиг чарышты организастаарының айтырын бүдүрүлгенин парткомунун чогаадыкчы ёзу-биле көргенинин ачызында ол чедиишкин чедип алдынган. Чарышты чогаадыкчы ёзу-биле көөрү — оон боттуг болурунун эргежок чугула нетелдези болур дээрзин барымдаалаш, ол бүдүрүлгеге нинти бүдүрүлгенин ажылчыннар хуралын чорударының практиказын өскертип, ону ажыл-херекчи, кижи бүрүзүнге тодаргай утка-шынарлыг кылдыр чорудуп турар болу берген.

«Беш чыл болгаш ээзи аңаа үлүүн» деп баштайгы ындыг хуралды СЭКП-нин XXIV съездизинин соонда ол дораан кылганнар. Аңаа чүве чугаалаан кижи бүрүзү бүдүрүлгенин бар курлавырларын ажыглаарынче, продукция бүдүрерин көвүдедиринче болгаш оон шынарын бедидиринче, сорулгаларны шиитпирлээринче угланган тодаргай саналдарны киирип турган.

Оортан эгелээш, ындыг хуралдар кылыры чанчыл апарган. «Мээн саналым болза» дээн санында-ла кижи бүрүзү ажыл-херекчи, тодаргай саналдарны киирип турган. Ол саналдарның эн-не үнелиглерин — болунга бедиткен хүлээлгелерни ап турганын тускай дептерге киирип бижип тургулаан. Ол саналдарны ёзугаар заводтун директору дужаал үндүрүп, чаа чүүлдүн эгелекчизин аңаа бижип, ону нептередиринге кым харыысалгалыг болурун айтып турган. Эвилеглиг ажылчыннар хуралынга администрацияның төлээлекчизи саналдарны канчаар күүседип турарын илеткеп бээр.

— Ындыг хуралдарга ылгалдыг чүве болза бот-бодунга бүзүрежири, чогаадыкчы дилеп тывыышкынны кылыры болур — деп, заводтун директору Г. К. Добринский чугаалап турар.— Хурал чамдыкта шак-даа четпес болгулаар, а ол үе иштинде кижилер он-он саналдарны киргилептерлер.

Беш ажыг машина тудукчулары Москваның «Динамо» заводунун үлегерин ёзугаар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле боттарының хуу планнарын ажылдап кылган, боттандырганнар. Чижээ, коммунистер В. М. Кудлай болгаш Л. Г. Севержинский олар күш-ажылдың чаа тывылган курлавырларының күсели-биле 20—30 кылыгларны анаадаазындан хөйнү кылып турар болу берген. База бир ажылчыннар хуралынга оларның эгелээшкиннерининг дугайында тодаргай чугаалажып көрген. Ол мурнакчы дуржулганы бүгү цехтерге нептерединг сүмелээн. Амгы үеде ол чаартыкчыларның үлеги-биле ийи чүс хире кижи ажылдап турар.

Завод болза бүгү эн чугула техника-экономиктиг көргүзүглер талазы-биле хүлээлгелерин чедиишкиниг күүсеткенин рапорттаан.

Бо хемчеглерни эгелеп турар үеде бүдүрүлгенин ажылчылары продукция бүдүрүп үндүрерининг хемчээлин үштен хөй катап көвүдеткен. Кылыгларның 25-тен хөй хуузун күрүнеин шынар демдээ-биле демдеглээн.

СЭКП Төп Комитединин «СЭКП-нин XXV съездизин төлептиг уткууру дээш социалистиг чарыш дугайында» докладалы коллективке чогаадыкчы күштүн болгаш энергияның улуг кодурлуушкунун хайыктырган. Аңаа боттуг ажылхеректер-биле харылавышаан, Одессаның машина тудукчулары ажылчыннарның нинти-завод хуралынга чаа, бедиткен хүлээлгелерни — съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир пландан ажыр 1 миллион 400 мун рубльдин продукциязын бүдүрүп үндүрерин шиитпирлээннер.

Ю. МИХАЛЮК,
(СЭТА-ның корр.).

ЭДЧ-НИҢ ЧАА ТУДУУ

1978 чылда-ла ССРЭ-ниң чамдык районнарынга, а ол ышкаш Венгрияга, Румынияга, Болгарияга, Польшага, ГДР-ге болгаш Чехословакияга бойдустун совет газының баштайгы кубометрлери чеде бээр ужурлуг кайгамчык улуг газ дамчыдыкчызы Оренбургтан Совет Эвилелиниң барыын кызыгаарынга чедир 2750 километр черге шөлүг бээр. Ындыг объектини ЭДЧ-ниң кежигүнпери элээн каш чурттарның тудуг организацияларының күштери-биле болгаш акша-хөрецгизи-биле тудуп тургузар.

Газтың чаа магистралының оруун чер кырының нарын байдалдарын тавартыр салыр. Тудугжулар улуг суг моондактарын — Волганы, Донну, Днепрни болгаш Днестрни кежип эртер, а газ дамчыдылгазының 120 километр участогун Карпат дагларын ажылдыр салыр апаарлар.

Газ дамчыдылгазының тудуун боттандырары ЭДЧ кежигүнү чурттарның чиг-эттиг улуг базаларын тургузарынга кады ажылдажылганы калбартырының чугула чадазы болур.

Социалистиг чурттардан баштайгы тудугжулар отрядтары ам келир үениң газ дамчыдылгазының оруунда чедип келгеннер. Газ дамчыдылгазының Оренбург — ССРЭ-ниң барыын кызыгаары оруунда социалистиг чурттардан тудугжуларның баштайгы отрядтары чедип келгеннер.

ЧУРУКТА: ГДР-деп келген тускай эртемниглерниң чурттап турар сууру.

ПМА-ның фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДАЙЫН ХООЧУННАРЫНЫҢ СОВЕТ КОМИТЕДИНДЕ

Милитаристиг Японияны тиилээнинин 30 чыл болган ою-биле болгаш ийиги делегей дайынының төнгени-биле холбаштыр дайынның хоочуннарының совет комитединин адрезинге арткен тулчуушкуннарның, оон иштинде Кыдатты хостаары дээш тулчуушкуннарның мурнунда киржип турган киржикчилериндеН, а ол ышкаш мөчээн дайынчыларның чоок болгаш төрел кижилериндеН, комитеттин база өске-даа совет организацияларның төлээлекчилериндеН КҮРнүн девискээринде арткен дайын үезинде мөчээн совет хамаатыларның хөөрлерине чечектер салырын дилээн хөй санныг чагаалар келген.

Нинти дайзынга удур демиселге кыдат черге мөчээн совет дайынчыларның тураскаалдарына чечектер салыры-биле япон эжелекчилерден Сонгу-Чөөн Кыдатты хостааның киржикчилерининг делегациязын КҮР-же чорудар деп, дайынның хоочуннарының совет комитединин күзелин чогуур кыдат организацияларга илереткен. Сонгу-Чөөн Кыдаттың можулары-биле кызыгаарлажып турар Совет Эвилелинин крайларының болгаш областларының ажылчы чоннар депутаттарының Советтери-биле кыдат эрге-чагыргалар төпшээрешкен таварылгада, КҮРнүн төлээлекчилери-биле каны совет дайынчыларының тураскаалдарынга чечектерни салырын күзеп турар дээрзин оон-биле каны айыткан турган.

Августун 29-та КҮР-нүн ДХМ дамчыштыр кыдат черде совет дайынчыларнын хөөрлеринге чечектер салырынга арганы бээрин дилээн дилегни хандырарындан каржызы-биле ойталаанын медеглээн кыдат эрге-чагыргаларның харыызы келген.

Ол акт-биле кыдат эрге-чагыргалар болза бодунун интернационалчы хүлээлгезин күүседип тура, япон эжелекчилерден кыдат девискээрни хостаары дээш демиселге амыдының берген совет кижилернин тураскаалынга хүндүткел чок чоруун база катап көргүскеннер. (СЭТА).

Депшилгелиг бүгү кижи төрелгетен Чилиде фашистиг хунтаның кем-буруулуг үүлгедиглеринге бодунуң килеңнээшкинин болгаш хорадаанын илередип турар. Чилиниң улузу-биле дем каттыштырылгазының хевирлери — Чилиниң патриоттарынга дуза чедиреринге акша-хөрецги чыылдазы, Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Луис Корваланны болгаш бүгү политхоругдаттырганнарны доп-дораан хостаарының негелделери калбарып турар.

ЧУРУКТА: ГДР-ниң Шверинде Күрүне музейиниң мурнунга ГДР-ниң болгаш өскеде чурттарның чуруқчуларының чуруктарының болгаш графиктерининг садып ап болур долгелгезин организастаан, оларны сатканындан алдынган акшаны Чилиниң улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазының фондузунче шилчиткен турар.

ЦБ — ПМА-ның фотозу.

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

ВАРШАВА. Бо беш чылда Польшаның машина тудуушкунунун үлетпүрүнүң ССРЭ-ге салар кылыглары 7 млрд. валюталыг злотых акша чедер болгаш ол талазы-биле планныг онаалданы 1,4 млрд. валюталыг злотыхка ажа бээр. Совет рынокка машиналар садарының дүрген көвүдээни кады ажылдажылганын чаа хевирлериниң — кооперацияның болгаш специализацияның хөгжээни-биле холбашкан. Пөс-таавы үлетпүрү оон чижээ бооп болур. 1973 чылдан эгелээш Совет Эвилели Польшаже пөс аргыыр хеме чок станоктарны садып келген. Польша бодунун эдлчээнде пөс аргыыр машиналарны бүдүреринге чамдык белдирлерни ССРЭ-ге садып турар.

ТОКИО. Ол чурттун пөстаавы компанияларынга улуг чидириглерни, оларның өзүү-биле алырга, чедирип турар пөс-таавы киир сөөртүрүнге немелде үндүрүглерни тургузарын даштыкы садыг болгаш үлетпүр министринден Японияның пөс-таавы үлетпүрүнүн удуртукчулары негээннер.

Ам ийи чыл иштинде Японияның пөс-таавы үлетпүрү аар кудулаашкынга таварышкан. Ол үениң иштинде пөстаавыны бүдүрүп үндүрери барык-ла үштүн бирээзинге кызырылган.

ВАШИНГТОН. Каттышкан Штаттарда ажыл чок чоруқ бедик деңнелде бооп хевээр арткан. Күш-ажыл министерствозунун дыңнатканы-биле алырга, августун төнчүзүнде АКШ-ка 7,8 миллион ажыл чок кижилер бар болган. Ол болза чурттун ажыл кылып шыдаар бүгү чонунун 8,4 хуузу болур. Ол сан-түн июль айда база ындыг болган. Бир чыл бурунгаар ол-ла үеде ажыл чок чоруктун деңнели 5,4 хуу болган.

НАЙРОБИ. Кениянын сонгу округунда шөө бөрүлерниң саны кончуг улуг санга четкен. Боду төрүмелинден ол кортукдаа болза, олар өөр-өөр болуп алгаш, азырал малдар болгаш харын-даа кижилерже безин халдай-бээр кылдыр дидимнени бергеннер. Чем тып чиирибиле чурттарга бажыңнарынче чүс-чүс шөө бөрүлер улужуп халдай бээрге, бир кодээ суурнун чурттакчылары долгандыр камгаланыр ужурга таварышканнар. Аш араатаннар-биле ол демиселге он-он тараачыннар балыглаганнар. Ол черлериниң эрге-чагыргаларының шиитпири-биле элээн каш чурттакчылыг суурларда бот камгалалының чепсектиг отрядтарын, а ол ышкаш шөө бөрүлерни өлүрер аңчыларның белүктерин тургускулаан.

(СЭТА).

АНГОЛАДА БАЙДАЛ

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Анголаның элээн каш районнарында барыын чүктүн күрүнелеринден болгаш мурнуу-африканчы расистерден шериг дузаламчызын ап турар Анголаның национал хосталгазының фронтузунун отрядтары-биле (ФНЛА) Анголаны хостаары дээш улустун шимчээшкининин (МПЛА) шериглериниң аразында боо-чепсектиг үскүлежишкиннер үргулчүлевишаан. Ында кээп турар дыңнадыгларны ёзугаар алырга, Луанданың сонгу чоок кавызында дүшкүүрлүг байдал хевээр арткан. Ында чурттун ол административтиг төвүнде байдалды харагалзап турар МПЛА-ның отрядтары хоорайже чаза таварын киреринн оралдажып турар ФНЛА-ның күштерин ойтур шаап турар.

Дүшкүүрлүг чорук Анголаның өске-даа мурнуу чүгүнде тургустунган. Ында Намибия кызыгаарындан чурттун үш дугаар улуг хоорайы Са-да-Бандейра хоорайның талазынче чоокшулап олурар ак хөлезилеликчилерниң дайынчы отряды ходелип турар. Анголаның мурнуу талазында, Кунене хемнин чоогунда Анголаже ында туттунуп турар улуг электростанцияны «үрегдекчи кижилерден» камгалаар деп чылдак-биле халдап кирип келген мурнуу-африканчы шериглер ходелип турар.

ЧКШ-ТИҢ АССАМБЛЕЯЗЫНДА

ЛИССАБОН. СЭТА-ның корреспондентизи Э. Ковалевтун дамчытканы болза: Лиссабонун сонгу талазында Танкуш деп шериг баазазынга сентябрь 5-те Чепсектиг күштер шимчээшкининин ассамблеязының сессиязы болган.

Республиканың президентизи Кошта Гомеш бодунун саналынга Португалияда политиктиг болгаш шериг байдалын чыылганнарының мурнунга анализтеп, Анголада болгаш Тиморда байдалды тодаргайлап чугаалаан деп дыңнадыгны сессия доозулган соонда парлап үндүрген. Тургустунун келген айтырыгларны, оон иштинде деколонизацияның айтырыгларын таарыштырыш шиитпирлээр ужурлуг хемчеглериниң программазын долгандыр сырый каттыжарынче чепсектиг күштерни ол кыйгырган.

Премьер-министриниң эргедужаалынга томуйлаттырган адмирал Пиньейру ди Азиведу ассамблеяга чаа чазакты тургузар сорулга-биле сүмележишкинни үргулчүлен турар. Ол сүмележишкиннерге алды партияларын — коммунистиг, социалистиг, улус-демократтыг, чөөн үеэдиг социалистиг шимчээшкининиң болгаш социал-демократтыг төптүн, барыын үеэдиг буржуаз партиязының төлээлекчилери киришкеннер.

ПОРТУГАЛИЯНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ХАЛАШКАНЫ

ЛИССАБОН. СЭТА-ның корреспондентизи Э. Ковалевтун дамчытканы болза: Португалияның бешки түр чазааның онза хуралы генерал Васку Гонсалвиштин даргалааны-биле болгаш, Президент Кошта Гомештин дилээн ёзугаар ол чазак чаа чазакты тургускуже бодунун ажыл-чорудулгазын уламчылаар деп мурнунда чөпшээрешкени билдингир болгай. Васку Гонсалвиштин чазаа онза хуралынга чүгле чаңгыс айтырыгны — чүрттө политиктиг байдалдын хогжүдезинин дугайын чугаалажып көрген болгаш республиканың президентизинге бодунун дор-дораан халажарының дугайында дилегни киирер деп шиитпирни хүлээп алган.

Республиканың президентизинин канцелярязы болза бешки түр чазактың халажымышкынын президент хүлээп алган деп дыңнаткан. Бодунун ол базымын тайылбырлап, ол чазактың албан ёзугу-биле кылган медеглелинде айытканыдан алырга, Танкуш деп шериг лагеринге сентябрь 5-те хүлээп алдынган шиитпирлер ол чазактың тургустунган политиктиг баштайгы негелделериниң шуут өскерилгенин көргүскен деп медеглээн.

Чепсектиг күштерниң шимчээшкининиң Танкушка болган кол ассамблеязының түпнелинде революсчу чөвүлелди — чүрттүн иштинде эрге-чагырганың дээди органын эде тургускан болгаш оон составындан Васку Гонсалвиш база ону деткип турган, бешки түр чазактың боттандырын турганы депшилгелиг политиктиг угланыышкынның талалакчылары дөрт офицерлер база үнүп чөрүткан дээрзин мурнунда дыңнаткан болгай.

Ол-ла үеде президент Кошта Гомеш болгаш чаа премьер-министр адмирал Пиньейру ди Азиведу чаа чазакты тургузар сорулга-биле сүмележишкинни үргулчүлен турар. Ол сүмележишкиннерге алды партияларын — коммунистиг, социалистиг, улус-демократтыг, чөөн үеэдиг социалистиг шимчээшкининиң болгаш социал-демократтыг төптүн, барыын үеэдиг буржуаз партиязының төлээлекчилери киришкеннер.

Херээженнерниң делегей чылында

СОФИЯ. «Амгы үениң нинтилелинде херээженнер» деп темага болган делегей семинары ында дөозулган. Ол семинарны херээженнерниң делегей чылын эрттирер талазы-биле национал комитет организастап чорутган. Ында-бүгү чурттарның айтырыгларын бот-боттарынга таныштырар, чаагай сорулгаларны — тайбыны камгалаар болгаш кижи төрелгетеннин депшилгезин хандырар сорулга-биле харылзааларны быжыглаар арганы берген 40 хире илеткелдерни болгаш саналларны семинарга чугаалажып көрген.

БЕРЛИН. Үргулчу чедир чеменнемейн турарындан Чилиде ялыларның өг-бүлелериниде аарыыр чоруқ көвүдээн болгаш чаш урутларның өлүр чоруу көвүдээн. Ол дугайын делегей Херээженнериниң демократтыг федерациязының дыңнадында айыткан.

Чили урутларның байдалын эжижеринге холбашкан дүрген хемчеглерни алыры-биле Калык камгалалдың бүгү делегей организациязынче болгаш КНО-нун урутлар фондузунче чагаана ол организация чорутканы.

Шудургу чогаадыкчы күш-ажыл, социалистиг чарышка боттарының практиктиг ажылхерээ-биле идепкейлиг киржип турарының бадыткалдары кайгамчык үре-түңнелдерлиг болуп турар. Беш чыл доостуруунун ырак мурнунда-ла үлетпүр талазы-биле планныг онаалдаларын Москваның болгаш Белоруссия ССР-ниң ажылчы чоннары чедиишкинни күүседипкен. Бүдүрүлгенин мурнакчылары, эн эки бригадалар, хөй-хөй бүдүрүлгелерниң болгаш каттыжышкынларның коллективтери, индустрияның электроника ышкаш, азжок улуг ындыг адырның ажылдакчылары беш чылды нинтизи-биле-даа база продукция бүдүрерининг нинти хемчээлинин-даа, өзүлдезиниң талазы-биле планын хуусаа бетинде доосканының дугайын рапорттаанар. Чарыштың тиилекчилериге партия Төп Комитединин болгаш Совет чазактын, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтин чедирген байырлыга оларның күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруун белин-биле үнелээн. Оларны Төрээн чурттун орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаан. Оларның эн тергиннеринге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп атты тывыскылаан.

Бүдүрүлгени сайзыраңгайжыларына, чаа техниканы болгаш депшилгелиг технологияны чогаадып кылырына боттарының күжүн, билиин болгаш талантызын берип турар чаартыкчы чогаадыкчыларның салыышкыны аажок улуг. Бистиң чуртувуста техниктиг чогаадылгага киржип турар 6 миллион ажыг кижи барын оларның кезиннден хөй ажылчыннар, үүгле 1971—1974 чылдарда улус ажыл-агыйынга 130 миллион ажыг чогаадылгаларны болгаш 14 миллион хире чаартыкчы саналларны ажыглаан. Чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар тоска беш чылда алган социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде күүседкен. Оон нинти ажыктыы 14,4 миллиард рубль болган.

Г. Смирновтун, В. Мурзенконун, М. Чихтин, А. Тащенконун хөмүр-дашчылар бригадалары күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүнүн шылгарангай үлегер-чижээн, ёзулуг күш-ажылчы маадырлыг чорукту көргүзүп, кулавырларны дилеп тыварынга дидим болгаш тывынгыр чоруун көргүскеннер. Олар чылда миллион тонна ажыг хөмүр-дашты казып тыпкан, ындыг хөмүр-дашты чоокка чедир-ле үүгле улуг шахталар коллективтериниң күжүн-биле ол хире үеде казып турган болгай. Мурнакчы бригадаларның ажыл-ижи, дуржулгазы өскелерге үлегер-чижек бооп турар.

Социалистиг чарыштың экономиктиг талазы күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге, бүгү-ле үүлдерге ажылагыйжы болурунга кижилерни кижизидериниң ажыктыг чепсээ болуру-биле чарылбас тудуш холбаалыг, ол дээрге бодунуң бригадазының, цегинин, бүдүрүлгезинин, ажыл-агыйынның кайы-бир адырының ажыл-херээ-биле харылзаалыг болур. Чижээ, ол шынарлар турбаан болза Москва тудугжузу Н. Злобининиң бүгү чуртка сурагжаан арга-методу ыраар күштүг калбарын шылавас турган ийик. Оон бригадазы инициативазын илереткеш, бодунун мурнунга салдынган эчис сорулганы чедип алырынга ёзулуг туруштуг болгаш шудургу чоруун көргүскен.

Кижилериниң бүдүрүлгечи идепкейин бедидиринге, материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкинин биллиглиг ажыглаарынга салдар чедирер калбак аргалар ажылчын коллектив бүрүзүнде бар. Чарышка ёзулуг таарымчалыг байдалдарны бүгү черлерге тургузары чугула. Ажыл-херекке бодунун күжүн берип, бедик көргүзүглерни чедип ап, бүрүн бар аргалар-биле ажылдап турарларны бүгү талалыг шаңнап-мактаар, оон-биле кады ак сеткилдиг эвес, кошкак ажылдап, алган хүлээлгени күүселиринге сөглээн сөзүн эзлеп шыдаваан турарларны база кичээнгейге ап, хөй-нинтиниң салдарын оларга чедирер херек.

3.

Чарыштың утка-шынары хамыктың мурнунда күш-ажылчы маргыжылгага херек кырында илергейлеттиниг турар. Социалистиг чарышты организастаарының ленинчи принциптерин — оон халбак нептереллини, деңнелгелиин, мурнакчы дуржулганы практика кырынга катаптаарын хажык чокка сагаан таварылгада ол факторларның ужур-дузазы улам күштелип турар.

В. И. Ленин «Социалистиг эгеге чарыш»-биле «чарыштың социалистиг организастаашкынының» аразында тодаргай ылгалдын айтып чораан. Чарыш болза, күш-ажылчы чорудулгага кады киржип турар кижилериниң аразында харылзаазының объективтиг харектери болуп турарын көрбүшаан, ол-ла үеде оон субъективтиг талазын айыткаш, ажылчы чоннарның идеежейин башкарып база организастаары эргежок чугула деп, ол санаан.

Ленинчи чагыгларны эдербишаан, бистиң партиявыс социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунуун бүгү үе-чадаларында чарышты улам ынай калбартырынын, ону организастаарын сайзыраңгайжыдарының дугайында докладаал сагыш салып келген болгаш салып-даа турар.

Экономиктиг тургузуушкунун, кижилериниң аразында социалистиг харылзааларны быжыглаарының дээштиг аргазы ажылчы чоннарның социалистиг чарыжын калбартыры — партия, профэвилел, комсомол организацияларының моон соңгаар-даа докладаал сагыш салыр чүүлү болур деп, СЭКП Төп Комитединиң Отчет илеткелинин талазы-биле партияның XXIV съездизинин Резолюциязында бижээн.

Съезд эрткен соонда, удаваанда 1971 чылдың август 31-де, СЭКП Төп Комитеди «Социалистиг чарышты организастаарын улам ынай экижидер дугайында» докладалды хүлээп алган. ССРЭ-ниң бүгү ажылчы чоннарының, ажылчын ангызының тургузукчу күш-ажылга идепкейиниң дуржулгазын интилештирип, байыткан ол чугулаг документинде амгы төөгүлүг үе-чадада, сайзыраңгай социализмнин болгаш эртем-техниктиг революцияның байдалдарында социалистиг чарыштың ужурдузазы болгаш оон шынар талазы-биле ролю улам чаа күшбиле илергейлеттинген. Оон-биле чергелештир чарышты организастаарының болгаш удуртурунун деңнелин улам бедидиринин чугулазын демдеглээн. Ылангыя ажылчы чоннарның чогаадылгазының херээ чарышты ёзулуг демократтыг үндезиннерге калбартырының, анаа ёзу барымдаалаашкынларын болгаш дүжүметсиг хажыдышкынларны шиитпирлиг чайладырының эргежок чугулазын айыткан.

СЭКП ТК оон соонда чылдарда база-ла социалистиг чарыштын айтырыгларын хөй удаа көрүп келген. Улус ажыл-агый планнарын хуусаа бетинде күүседира база тоску беш чылды чедиишкиниг доозары дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында партияга, совет улуска СЭКП ТК-ның Кыйгырыы, үлетпүрүнүн болгаш көдээ ажыл-агыйының мурнакчыларының чамдык патриоттуг эгелээшкиннерин үүлдүгзүүнүп, деткээни ол дугайын херечилеп турар. Ынчангаш бистиң иниттелеливистиң амыдыралының бүгү талаларына ажылчын аңгының салдары улам өзүп база быжыксын дээш, оон идепкейи болгаш инициативазы улам-на бедик үре-түңнелдиг болзуч дээш партияның чорудуп турар угланыышкыны херек кырынга боттанып турары ол-дур.

«Бөгүн-даа база келир үеде-даа улус ажыл-агыйының тургузуушкунунун талазы-биле партияда даянар ийи кол чүүл бар» деп, СЭКП ТК-ның декабрь (1973 чыл) Пленумунга эш Л. И. Брежнев чугаалаан. — Оларның бирээзи—ол дээрге ажыл-агыйга удуртулганы эжижидери, ону ёзулуг эртемге, ёзулуг партийжи чоруққа үндезилеп тургузары болур. Ынчаарга өскези дээрге —экономиктиг депшилге дээш ажылчы чоннарның калбак массазын мобилизастаары, оларның чогаадыкчы идепкейин хайыктырары болур».

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң кайдыг-даа айтырыгларын шиитпирлээрде массаларга даянар ужурлуг деп кадрларны партия өөредип турар. Ол негелде социалистиг чарышты, оон иштинде күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинин организастаарынга бүрүн хамааржыр. Ону халы экономиктиг үндезин чок, кайы-хамаан чок хевирлиг, «хөөреткен эгелээшкиннер» деткир, шаңнал-макталды, мылаңгыя моральдыг идиг бериишкинин хажыдышкынныг көөр кылдыр удуртуп болбас. Кеңдыг-даа күш-ажылчы коллективке чарыштың докладаал үнер дөзү хамыктың мурнуида бүдүрүлгенин иштики курлавырларын дилеп тыварынче угланган ажылчын инициатива болур. Инициативаның төрүттүнүп тывылганын чогуур өйүнде эскерери, ону калбаа-биле нептередири, толаргай сорулгаларны шиитпирлээринче угландырары — ажылагыйжы удуртукчуларын, партия организацияларының, профэвилелдериниң уран аргазы болгаш хүлээлгези болур.

Массалыг чогаадылганың түпнелинде тыптып келген ажыктыг эгелээшкиниң ужурдузазын дораан тодарадыры чамдыкта берге болгулаар. Теорияны болгаш социалистиг чарыштың төөгүзүн билири, бөгүнгү дуржулганы нинтилештирип байыдары, күш-ажылчы маргыжылганын бүдүрүлгечи, социал болгаш кижизидикчи талаларының бот-боттарының аразында холбашкан харылзаазын бодап билири маңаа база дузалан болур. Черле ынчаан чаа чүүлду областын, республиканың азы ажылагыйның будун адырының хемчээли-биле дүүштүр көөрү албан эвес. Тус-тус коллективтерге ажыктыг болур ындыг эгелээшкин үнелиг болур, оон нептереп, калбарар, хөй талалыг хевирлериниг социалистиг чарыштың амыдыралчы күжү, дээштин салдар чедирер апаар.

Амгы үеде чурттун ажылчын аңгызының, колхозчу тараачынарының, интеллигенциязының бүгү-ле угаан-бодалдары партияның XXV съездизин төлептиг уткуурунче угланган. Съезд мурнунуң шалыпчы эзлчээнде киргеп болгаш бедиткен хүлээлгелерни алган күш-ажылчы коллективтерниң, бүдүрүлгениг мурнакчыларының инициативазын СЭКП ТК чүүлдүгзүүп деткээн, оларның үлегерин эдереринче коммунистерни, комсомолчуларны, бүгү ажылчы чоннарны кыйгырган. Совет улус ол кыйгырыгга харылавышаан, Төрээн чурттун экономиктиг болгаш культурлуг күүзүн улам ынай быжыглаарынга, коммунистиг тургузуушкунуун өөдүр улуг хөрээнге төлептиг салыышкынын киреринге долу шиитпирлиг.

И. ВОРОЖЕЙКИН.

АНЫЯК АВТОР БОЛГАШ АМГЫ ҮЕ

Бир эвес тыва литератураны тема талазы-биле ийи кезекке чарар болзувусса, төөгү чогаалдары амгы амыдыралдыыпдан хөй черни эзлеп турар. Ол дээрге, мен бодаарымга, дүрүм ёзугаар болуушкун-дур. Революция мурнунда үжүк-бижин чок чораан болгаш биче бууурай улустар боттарының чогаалдарын аас чогаалынга, бедик культуралыг өске улустарның литературазынга үнелеп, эрткен оруунга даянгаш, амгы чогаалының дөзүн тургузаны билдингир болгай. Ынчангаш чогаалчы бүрүзү бодунуң чопунуң эрткен үеэзин бодап тургузары, ол дээрге улуг сорулга болгаш бистер ону ам-даа долузу-биле шинтпирлеп шыдаваан бис.

Төөгү дээрге төөгү-ле болгай. Ону бижинде марксисчиленичи үзел-бодал-биле, бистің амгы туружувус-биле, бистің үевистің көрүжү-биле ылередир апаар. Чүгле ынчан ол утказының ханызы-биле, уран-чеченнің күжү-биле үениң негелдезин хандырып болур. Бо талазы-биле аныяк авторларда шак ындыг деңнелге бижиттинген улуг хемчээлдиг чогаалдар ам дээрезинде чок.

Тывага партизан шимчээшкининиң дүвүрээзиниг ыллары, улусчу революцияның шуурганыг хүннери, ТАР-ның намын болгаш чаазан тургузар дээш демиселдің дүшкүүрлүг үелери, культура революциязының чаа, сорук киришкининг херии-бәзымнары, Ада-чурттуң Улуг дайынында тыва улустуң идепкейлиг киржилгези болгаш колхоз тургузуушкунунуң хайныышкынныг көдүрлүүшкүннери,— кижилериң медерелинге болгаш улус ажыл-агыйынга хайгамчыктыг чаартылгалар — кылын номнар болуп долузубиле чырыттымаан. Ол база бистің төөгүвүс — эрткен оруувус-тур. Бистер оларны С. Токаның, С. Пюрбюнүн, С. Сарыг-оолдуң, О. Саган-оолдун, С. Сюрюн-оолдун, М. Пахомовтуң, К. Кудажының болгаш өскелериниң-даа чогаалдарын дамчыштыр хаксы билип алыр бис.

Революсту чаартылгаларның үезі, бистің үевис кижилериниң аажы-чаңын, ылаңгыя чогаалчының болун хевирлээринге эң-не дээштиг, эң-не идепкейлиг болгаш күштүг салларны чедирип турар. Бистер аныяк чогаалчының хуу өзүлдезинин, оон билининиң байып, дуржулгазының улгадып, эстетика болгаш аажы-чаңчыл талазы-биле билиишкининиң хаңылап бар чыдарының хереченлери болуп турар бис. Маңаа М. Көжелдейниң «Эремаазын», Х. Ойдап-оолдуң «Кызыл хаязын», С. Таспайның «Чаптанчыг амытаннарын», М. Өлчей-оолдуң «Хөөрээрниң чугааларын», М. Эргептиң «Оглаа-Доруун» чижекке адап болур.

Бир эвес чогаал бүрүзүнүң тургузуу овур-хевирлерже шилчип, национал аян-хевиргe дүгжүп, аажы-чаңнар хөделиишкин болгаш болуушкунзар дамчыштыр илереттинип, үениң чугула айтырыгларын оонбиле холбаштырып турар болза, ол ёзулуг долу үнелелги алыр ужурлуг. Бо талазыбиле бистер Шолоховтан өөренир ужурлуг бис. Ылаңгыя «Кижиниң хуу-салымын» сактып көрээл. Ол хемчээл талазы-биле улуг эвес-даа болза, утка талазы-биле ханы, уран-чеченнің талазы-биле бедик, чаңгыс кижиниң, Андрей Соколовтуң овур-хевирин дамчыштыр дайынның аар-берге ужуу, совет улустуң маадырлыг демиселин, быжыг туруштуун, күштүг тура-соруун кайгамчык шыныы-биле көргүзүп шыдаан. Шынап-ла оон өөреимейн, чогаал бижиринің аяның оон эдербейн, кайын алырыл? Ол дээрге өттүнер дээш эвес-тир. Ажыы-биле чугаалаарга, бистің аныяк авторларывыс теория талазы-биле ам-даа чедир чепсегеттинмээн. Билиг—талантының чалгыны, өөредилге — талантының чепсээ. Чүгле дүрген бижиринче, дүрген-не ном үндүрүп, солунга парлаттырып, радиога дамчыттырып алырынче далашкаш, бот негеллени кошкадып, төөгүге холбашкан материалдарны архивтин-биле шүүштүрбейн, эвээш ажыллап турар бис. Маңаа А. Чеховтуң «Хөй ажылдааш, эвээшти парладыр» деп чагыын удуртулга болдурза чогуур. Өске-биле чугаалаарга, тодаргай чогаалдыкчы бодалдарывысты сайгарарынга уран-чечен мергежилвис ам-даа четпес-тир.

Амгы үе — республиканың амыдыралында чаа үе-чада-биле, ылаңгыя эртем-техника революциязының хөгжүлдези-биле холбашкан янзы-бүрү болуушкуннарны, кижилериң аажы-чаңында болгаш медерелинде өскерилгелерин эң-не дүрген чырыдарының чугулазын көдүрүп турар. Ындыг болганда амгы амыдыралды, оон тургузукчузу кижизин, ылаңгыя ажылчын аңгыны, чечен чогаалга билдилин-биле чуруп көргүзери — аныяк авторларның үлүүде онаашкан. Ону боттандырарда, болуушкунуң уран-чечен хемчээлин улгаттырарын, конфликтилерниң уран-чечен сорулгазын, чогаалдың тургузуунуң дес-дараазын шын шинтпирлеп, теория талазы-биле доңнап билир керек.

Чоокта чаа болган республиканың аныяк чогаалчылар хуралында Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы Сергей Пюрбю эгелеп чоруур автор Маады Болаттың шүлүктерине делегеңгей сайгарылга кылган. Ол оон шүлүктеринде чаа, бодунуу-биле ажыктан чараш бодалдарны, деңнелгелерни онзалап, авторда шүлүкчү болурунуң бүгү талалары барын, оон бот-негеллелиий, парладырынга далашпайн, хөй ажылдап турарын үнелеп көрген.

«Башкының сүмези, оон сайгарылгазы — караамны ажытты. Оон сөөлүнде ол шүлүктеримни комчуурумга харындаа меңээ мынчыг болур-дур. Шүлүк бижиир кижи черле далажып болбас хире чүведир. Хөй-ле ажылдаар, боданыр болза эки-дир деп чүвени Сергей Бакизовичиниң дузаындан билдим»— деп, Маады Болат чугаалаар болду. Хоочун болгаш ортумак салгалдың чогаалчылары эгелеп чоруурларны дагдыныр алырының эгезин Сергей Бакизовичиниң салганы өөрүнчүг болгаш ону бүгү тала-биле деткиир ужурлуг бис.

База бир кол сорулга — тыва чогаалдың маадыры бүгүзүнүң номчукчузунуң маадыры деңнелге бижиттинген турарын чедип алыры болур. Чүге дээрге бүгү-ле чогаалчыларны чаңгыс чүүл — төрээн чериге социал хемчээл-биле ынакшыл төрелдештирип турар болгай. Ынчангаш ол бүгү — совет улуска дөмей, оонбиле деңнелге турар болгаш чүгле национал хевири-биле онзаланып турар ужурлуг. Оон ужурунда шак ындыг чогаалдарның (тыва авторларның) бистің нинти литературавыстың, нинти совет амыдыралывыстың делгеминче үүп турарын билир бис, ол амгы тыва литератураның быжыкканыының херечизи-дир.

Оон ыңай политиктиг теманы уран-чечен арга-биле чырыдары, чугула болуушкуннарга бодунуң үүнүн каттыштырары бисте чедир ажылдаттынмайн турар сорулгаларның бирээзи.

Бисте чыл келген тудум-на шоодуглуг, дузаашкынныг, баштактаныышкынныг чогаалдар, баснялар эвээжеп бар чыдары харааданчыг, Публицистика эге-ле хөгжүвейн турар. Очерктериң уран-чечен деңнели база кошкак. Бо хевирлерже аныяк авторларның күжүн мөөңнээр ажыл бисте ам-даа чедир тургустунмаан.

Уруглар чогаалы сан талазы-биле өзүп, бут кырынга туруп келзе-даа, шынар талазыбиле ам-даа кошкак, бышаан чогаалдарның көстүп кээп турары хомуданчыг. Уругларның сонуургалын, оларның негелдезин хандырары чыл келген тудум-на нарыыдап олурар. Чүге дизе, олар хөйну номчаан болгаш хөйну көрүп четтигипкеннер. Дыңнадыг, көргүзүг шугумнары көвүдеп, сайзырази. Ан-куш, дириг амытаннарны эвес, космосту, ырак эжиндириишкиннерни, машина-техниканы сонуургаар, аңаа туралаар, ол дугайында номнарже хандыкшыыр апарганнар. Тыва уруглар чогаалында бир четпес чүүл — уругларны хүндүлээринче, чараш национал аажы-чаңга, ёзулалга чаңчыктырарынче, өгбелериң дайынчы болгаш куш-ажылчы алдарынга кижизилеринче угланган чогаалдарның ховар көстүп кээп турары болур. Бо талазы-биле аныяк авторлар боттарының хичээнгейин салыры чугула.

Тыва шүлүк чогаалында кол угланыышкын маадырлыг чоруктун темазы болуп артпышаны өөрүнчүг. Тыва улустуң маадырлыг чаңчылдарының байлаа, тыва улустуң революсчу эрткен үеэзи, төөгүлүг чаартылгалар, улустарның найыралы шүлүкчүлерниң ханы боданыышкынын оттурган, сеткил-сагыжын хайныктырган. Ол ам-даа үргүлчүлевишаан. Шак ол оруктан аныяк-даа, эгелеп-даа чоруур авторлар баспышаан. Ынчалза-даа Горькийнии-биле алырга, «сөс бүрүзү ыглап, чырыттынып турар» хамааты лирикалар, публицисчи, ханы философчу шүлүктер, шүлүглелдер эвээш бижиттинип турарын ниитизи-биле демделзе чогуур. Ол ышкаш лириктиг шүлүктер бисте бажын ашкан, четпес чүүл — темаларынын катаптажын, оларны аныяк авторлар хүүда боттарынын-биле тускай ажылдап кылбайн турары болур. Шүлүктериң аттары безин «Чымчак салгын», «Чылыг салгын», «Серпин салгын», «Хөглүг салгын», азы «Чараш-карак» ,«Кара-карак», «Карам караа», «Эжим караа» дээш-ле баар. Бот-боттарын өттүүшпейн, харын бот-бодунга дөмейлешкек эвес, чаа аян, уран деңнелге, тывынгыр арга-биле бижиирин чедип алыры чугула.

Чогаалчы кижи чүгле болунун чогаалы-биле чараш эвес, ол мораль талазы-биле база чараш, ырыг болур ужурлуг. Бисте шыырак диген аныяк авторларның иштинде арага-дарыга хандыыр, ажылга ызыртынмас ийи-чаңгыс эштер бар. Черле ынчаш чогаалчы чонунуң караа, кулаа, үнү болганда бүгү талалыг шүгдүнүп, чонунуң мурнунга чараш көстүп, бодун культурлуу-биле ап, оон ундүктелин чаалап алыр керек. Тыва литератураның арны—авторларның боттарының арны, оларның культурлуг деңнели болганда ону ханызы-биле өөренип, чогуур түңнелди үндүрери чугула.

Аныяк авторларның мурнунда амгы үеге холбаштыр кандыг сорулгаларның болгаш айтырыгларның тургустунуп турарын доңчулап айтырга мындыг-дыр.

Партияның XXV съездизинге болгаш РСФСР-ниң чогаалчыларының бо чылдың декабрьда болур IV съездизинге аныяк авторлар чогаалдыкчы ажыл талазы-биле чедиишкининг ужуражып, идейлиг утказы ханы, уран-чеченнің бедик чогаалларны тургузуп, боттарының теоретиктиг болгаш чогаалдыкчы мергежилин бедидип, тыва литератураның хөгжүлдезинге төлептиг үлүг-хуузун киирер дээрзинге идеген турар бис.

О. СУВАКПИТ,
Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы.

ТУДУГЖУЛАР КОНКУРУЗУ

НОВОСИБИРСК. (СЭТА-ның корреспондентизи Д. Золотов). Туттунуп турар бажыннарының бирээзинің квартиралары чурттун эн дээре шеверлекчиларинин чарыжының бир хевирлиг «шөлү болу берген. Сентябрь 3-те аная аныяк тудугжу ажылчынарының профессионал мергежилинин бүгү-эвилел конкурузунуң финалы эгелээн. Ону ВЛКСМ ТК-зы организастаан.

Финалдың киржикчилери— зоналарның болгаш республикалар конкурстарының типдекчилери — бодунуң ажылчын мергежилин көргүзер ужурлуг. Эң бедик будуруккчүлүг чорукту, ажылдың эң эки шынарын, материалдарының чарыгдалларына камналгалыг чорукту көргүскен кижи типлекчи болур. Чарышта киржип турарларның аразында «Беш чылдың аныяк гвардейжизи» деп бедик ат-биле шаннаткан тудугжулар эвээш эвес. Конкурс беш хонук иштинде үргүлчүлээр. Тускай эртеминин теориязының талазыбиле «экзамен» чорудары-биле ол доостур.

ЧЕЧЕКТЕР ДЕЛГЕЛГЕЗИ

СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң хөрээженнер өртүзүнге ажыл чорудар кылдыр болгаш райониуң хөрээженнер чөвүлели чоокта чаа Чадаана хоорайының парыгына чечектер делгелгезин организастаан. Ону хөрээженнериң делегей хүнүнге турасказаткан. Эрткен чылга бодаарга бо делгелгеге киришкеннериң саны хөй болган. Аңаа барык-ла хоорайның бүгү организациялары, райониуң ажыл-агыйлары болгаш Чадаана хоорайның чурттакчылары киришкен.

Чадаана АТБ-ниң (парторганизация секретары В. П. Родченко, хөрээженнер чөвүлелинің даргазы А. Г. Жаткина) хөрээженнери өң-баазын чечектерни ажаан, өстүрер талазы-биле шудургу ажылдаан. Оларның делгелгете киирген ажылын комиссия бедик үнелээн болгаш райониуң хөрээженнер чөвүлелинің макталга бижии болгаш өртектиг түүлдер-биле шаннаткан.

Делгелгеге ийиги черни Чадаананың белеткел конторазының чечек өстүрүкчүдери алган. Ол ышкаш хлеб заводунун, район эмнелгезиниң хөрээженнери боттарының коллективтериниң девискээрин чаагайдыдар, аңаа чечектер өстүрүп, ону каастаар талазыбиле багай эвес ажылдааның база аңаа демдеглээн.

Ынчалзажок райониуң (парторганизация секретары М. М. Ветешенкова, хөрээженнер чөвүлелиниң даргазы Л. М. Полубоярцева) хөрээженнери четпес ажылдаан. Хоорайның садыг четкилериндe болгаш ниитинин чемненилгезинин черлериндe ажыл-ишчи хөрээженнер, дыка хөй. Оларны чечек тарып, өстүреринче организастаан болза, бо чугула ажыл-херекке олар идепкейлиг киржип болур турган ийик.

Бо делгелге болза көрүлдеконкрус болурундан аңгыда, чечек өстүрүкчүлериниң уран шевер талантызының, шудургу ажыл-ижинин база көргүзүү болган.

В. ГЛУХОВ.

Автоматтыг деңзилекчи

Солун чаа түүлдү — чүүктүг автосамосвалдар электроннуг деңзилерни деңзилээринге хереглээр «Оргэнергострой» институдунун Куйбышев салбырының ажылдакчылары чогааткан. Деңзилээшкин машина маңнап орда-ла автоматтыг ёзу-биле болуп турар. Чүүктүг самосвал демир тавактыг делгем шөлче үүп кээрге, медээ чедиричили бижиттине бээр. Эолчег тонген соонда автоматтыг деңзилекчи бүгү-ле чүдүртүнген чүүктүң тонназын саналаш, түңүн үндүрүптер.

Ол деңзилер 60 тонна чедир чүүктүг автомашиналарны хүлээп ап шыдаар. Тускай эртемниглерниң бодалы-биле алырга, оларны тудуг материалдар үлетпүрүнүң будурүлгелеринге пептередири улус ажылагыйынга улуг оруулганы киирер.

А. САШИН
(СЭТА-ның корр.).

Ультраүннүң база бир «мергежили»

Тараа шыгжаар черлерде болгаш аъш-чем складтарында маңнажып турар күскелер-биле демиселдин берге талазы чүл дээрге хоран будумелдерниң хөй кезин кижилерниң, дириг амытаннарның амы-тынынга айыылдыг болун турарында. А оларның чамдыктарынга күске мырыңай чаңчыгып, амыдыралчы хөөкчи чоруун уламчылаш турултар. «Родекс интернешнл» деп америк фирма бо айтырыгның чаа шинтпирин тыпкан. Ол ультраүннерниң чайгылыышкынын чангыс черге мөөнцеп эккээр хереклели чогаткан. «Ньюсуик» журналдың дыңнатканы-биле алырга, шак ындыг хереклелдің дузазы-биле күскелер узуткаары кончуг эптиг. Ону салыпкан черге күскелер бажын угбас кылдыр батыдай бергеш, доваан-на өлүлеп каарлар. А чайгылыышкынар бажын иштинде дириг амытаннарга, кижилерге кандыг-даа хора чедирбес. Ындыг девирлиг болгаш оон арай эвээш күүлүг ультраүннер тургускан хереклелдер тараканнар узуткаарынга база дендин таарымчалыг.

(СЭТА).

А. Г. Котельникова коммунистиг куш-ажыл бригадазының кижигүнү, Чадаана хоорайда № 1 яслиниң хоочуннарының бирээзи. Яслиниң чүгле үшкү болүүнге безин чеди чыл улаштыр кижизидикчи ажылга мактаттырып келген.

Анна Гавриловнаның эвилең болгаш мергежээн ак сеткилдиг куш-ажылын оон коллективи үнелээр. Бүгү деңнелгейниң хөрээженнер чылында ону профэвилелиниң Чөөн-Хемчик райкому хүндүлел бижик-биле шаңнаан.

ЧУРУКТА: Анна Гавриловна Котельникова кижизидип турары уруглары-биле.

Ю. ЧҮЛЬДҮМНҮҢ фотозу.

ДЕЛГЕЛГЕ ҮЕЗИНДЕ

Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгында Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелиниң болгаш Культура министерстволунуң организастааны сураглыг Делегейниң хөрээженнер чылынга турасказаткан делгелге ажыттынган болгай. Делгелге үезинде Кызыл хоорайның хөрээженнер чөвүлели Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы С. К. Ланзы-биле ужуражылганы организастаан.

Сураглыг чурукчу чыылганнарның мурнунга чүве чугаалаш, бо делгелгенин жанрлар талазы-биле байлаан, аныяк чурукчулар Сарыг-оол Саяның, Ким Булугунуң, база ат-сураа үне берген Татьяна Левертовскаяның, Иван Салчактың, Юрий Курскийниң дээш өске-даа чурукчуларның ажыдарын онзалап демдеглээн. Ылаңгыя И. Салчактың «Кадарчының уруу», «Ава», С. Саяның «Тес-Хемниң кызы», «Эки турачыларның ээп келгени», И. Туренконуң «Сарлыктар, Кара-Хөл» дээш оон-даа өске ажылдар көрүкчүлериң улуг үнелелин алганын ол айыткан.

М. ХЕНЧЕ-КАРА.

ЭКИ ЧАҢЧЫЛДАРНЫ ЭДЕРЗЕ

Амгы аныяктар, уруглар бистің келир үевис-ле болгай. Бис оларны көргеш, сеткилвис өөрүп, чоргаарланып чоруур бис. Амгы үениң аныяктары, шаандагы аныяктарга бодаарга, эртем-сургуулдуг, кижи болганы-ла 8,10 класстан өрү билигни чедип алган боордур. Оон аңгыда оларның амыдырал-чуртталгазы байтыырак, идик-леви каастинник. Оларның ажылдаарынга-даа, өөренирингe-даа бүгү орук ажык. Чаңгыс өөс-биле чугаалаарга, магалыг үениң аас-кежиктиг кайгамчыктыг аныяктары-дыр.

Совет чурттуң оолдар, кыстары, комсомолчулар деп хүндүткелдиг болгаш чоргаралдыг адын ёзулуг төлептинбиле эдилеп чоруур аныяк кижилерге бистің республиканга барык базым санында ужуражып турар бис. Оларның аразында орус, тыва, украин, белорус дээш кандыг аймаксоюктуң төлдери чок дээр бсор. Олар бир аай аажы-чаңныг, совет аныяктар деп нинти аттыг, нинти сорулгалыг.

Эртем-билиин бедидер дээш өөренип чоруур, ажыл-херек дээш чүткүлдүг ажылдап чоруур эш-ооң, улуг назылыглар дээш кезээде сагыш салып чоруур. Төрээн чуртун камгалаар дээш шериг албанында турар оолдар, бистің кыстарывыс партияның, күрүшенин, хөй-ниитинин, ада-иезиниң чоргааралынга болгаш үнелелинге шынап-ла төлептиг. Одар бодунуң улузунуң болгаш партиязының революсчу, күш-ажылчы болгаш дайынчы чаагай чаңчылдарын ылаптыыбиле уламчылап шыдаар болгаш чонунуң эки чаңчылдарын эдерип, сагыыр дээрзинге улуг назылыг кижилер бүзүрээр.

Ынчалзажок боттарының чалыы назынының чечектелин чоруур үезин, чараш арынүүрүн, аажы-чаңын, чаагай адын бодавас, үнелевес, багай аажы-чаң көргүзер, арага-дарыже хандыыр ийи-чаңгыс аныяк кижилер бар. Кижи көрүп чоруурга, кончуг чараш оолдар арагалаш, болун үреп чоруур боор-дур. Шынап-ла эзирип алгаш, кем-херек үүлгеткининдeн эртем-сургуулун ара каар, ажыл-хожулундaа үндүртүр. Оон дендээрге аар кем-херек үүлгеткеш, хөй чылдарга шиттирип, аныяк өгбүлезинден, даңына дег чараш эжинден үр үеде чарлып, назынының от-хөс дег орланшоваа үезин халас эрттиргилээр. Ынчангаш мен арагалаары дээрге аныяк назынның дайзыны деп бодаар мен.

Мен бо чагааны чүгле аныяктарны чемелээр дээш эвес, харын оларның чазыглары эдериинге улуг кижилер, ылаңгыя ада-иелер канчаар дузалаза экил, аныяк кижиниң арагалай бээринге бистің салдарывыс чүл деп чүвени көрүп, билип чораанымга үндезилээш, бижиир бодаан мен. Оон ыңай арага, таакпы талазы-биле тыва улуска эки чаңчыл база турган, ону эдерзе чүл деп бодалымны база чугаалаксадым.

Мен билип кээримге мындыг турган. Аныяк кижи таакпыны 20—25 хар ашканда тыртар, бир эвес эрте таакпылаан-даа болза, улуг-улустан чажырар. Араганы 30-40 хардан өрү назылыгда ижер, ынчалза-даа ол назылыглардан безин арагалаар кижилер ховар, медерелдир, билбестедир ишпес. Чайгаар тыпкан келген ол эки чаңчылды сагыыдан дээш кеземче-даа хүлээтпес-ле, ол бижиттинмээн хоойлуну аныяк-даа, улуг назылыг кижилер-даа ыдыктыг хүлээлгеин дег сагыыр, ынчангаш шуут-ла чаңчыл болган турган-дыр.

Ол чүге ындыг турганы? Бо айтырыгны кара , угаан-биле харылааларга ындыг янзылыг. Бистің болгаш оон бичин даа назынныг кижилериңиң ада-иелери уруг-дарының арага ишпес чораан төрүп, азырап алыр чораан-дыр. Ада-иезиниң аныяанда арагалап, таакпылап чораанын көрбээн уруглар өзүп, доругуп келгеш арагалап, таакпылап деп чүл ол дээрзин кайын билир дээр силер. Оон ыңай ол үеде элээдя апарган уругларның ада-иезиниң үе-чергелери база-ла арага-дары ишпес боор болгай. Улуг назылыг кижилер арага ишсе-даа, колдуунда чурумнуг, кежээ, уруг-дарыг удаанда ижер болгай.

Амгы чамдык ада-иелер кандыг бис? Бо чагааны бижип орар кижи болганымда ажыыбиле чугаалаайн: мен бодум база бичин-даа бол арага ижиптер кижи мен. Уругларывыс бичин, боттарывыс аныяк турда-ла араганы ижип эгелээр-дир бис. Бичин кижилер эзирип алган ада-иезин көөрге та кандыг чүве, солун ышкаш-ла көстүр боор. Ынчан уруглуң сеткилинге үүү кирери билдингир-дир: ада-иезин ижип, хөглеп турар болганда ыяда багай чүү деп, харын дүрген өскеш, арагалап, таакпылап чоруур апарза деп-даа болаар боор. Оон соонда улгадып-даа кээрге, бичизинде бүзүреп элганы бодал ону кагбас, арага, таакпыдан ол чалданмас апаар девирлиг.

Оон туржук арага дугайын бодавайн чораан аныяк кижилеривисти боттарывыс арагаладып өөредип алыр-дыр бис. Оглу азы уруу школа доозуптарга азы 16—18 хар чедерге, эртем-билиг чедип алганда байырлаар, дойлаар, шеригже чоруурга удээр, оон халажып кээрге уткуур болгай бис. Ук чаңчылда багай чүве чок, харын-даа чаагай сеткилдің илереги-ле болгай. Ынчалза-даа бис ону сыр доора алгаш чоруп бээр багай чаңчылдыг-дыр бис.

Арага деп чүвениң амданын-даа, ажыг-багын-даа, хоразын-даа билбес оглувусту азы уруувусту ол дой, байырлал-биле сеткилин өөртүп турган-ла, ол-бо чүве дээш «бичиниден иживит, амзавыт» деп чоруй, араганы берип алырдыр бис. Ол ышкаш сөөлгү үеде «шалың чуур», оглунуң азы уруунуң «сартыы» деп чүве база тып алган-дыр бис. Баштайгы шалың алган аныяк кижиниң «баштайгызын чуур», «ада-иезинге сартыктаар» дигилээш, арага-дары саттырар, харын-даа оларның берип каай ашказы-биле боттары садар. Оон соонда ол араганы демги аныяк кижилерниң боттарынга «бичинлеп ижиртир» чорук бистің аравыста бар. Ол «бичинлеп ишкен» арага кедизинде барып, улуг арагалаашкынга чеде бээрин бодавас-тыр.

Аныяк кижилер арага-дарыга хандыкшаанын, эзирип алгаш кем-херек үүлгеткеннин дыңнаваш, «ол ындыг чүве бо-базыкпа» дижир-дир. Ону кым «ындыг чүве» кылып каакын чүге бодавас бис. Оон чылдагааны бистің база үнүп турар-дыр. Ынчангаш бис база аңаа буруулуг ышкажыл бис. Бодувус эскербейн чораан, боттарывыс-даа арагалаар апарып, ажы-төлүвүстү арага-дары ижериниче, таакпылаарынче хандыктырып алырдыр бис. Оон башка чаш назылыг кижилер ол бак чорукче чүге баар боор.

Араганың хоразын, арагалаар чоруктун тыптып келир чылдагаанарын бистің хөй кезинвис билир, менден артык билир кижилер-даа хөй. Ынчалза-даа бо дугайын бодап, амыдыралдан көрүп чораан, ындыг чагааны биживишаан, эки чаңчылдарны эзирип сагып, багай үүлдерни оон чайладып чораан, аныяк өскенин арагалаар чоруктан чайладырынга ада-иелер бистер база дузалазывысса эки-дир дээн сеткилимни илередип ийе бо.

А. ЧҮЛДҮМ-ООЛ.
Улут-Хем район,
Торгалыг суур.

Телевидение

СЕНТЯБРЬ 9-ТА

МОСКВАДАН

9.00—Медээлер.
9.10—«Спортчу хүн демдеглели». Өңнүг.
9.25—«СЭКП-ниң XXV съездизинге үткуштур». Ульянов областың ажылчы чоннарының чарыжы. Өңнүг.
10.10—«Улуг тудугларның ажыл-ишчи хүннери». Документалдыг фильмнериң программазы.
11.20—«Челээш» телепрограмманың делегей фестивалы. Болгария.
11.45—«Бистің садывыс». Өңнүг.
12.15—«Чалыыларның чогаадылгазы». Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

12.45—«Дүнекі эзлчег». Уран-чеченнің фильм. (Чугаазы тыва дылда).
14.10—Уругларга фильм— «Римшимши деп адыг оглу».
14.45—«Россияның аялгалары». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

15.40—«В. Шекспир — амыдыралы болгаш чогаадылгазы».
16.40—«Оперетта кежээн».
17.30—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер.
18.10—«СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг үткүүл». Дамчыдылга.
18.40—Телемедээлер.
18.55—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.00—«Моюнда Анна». Уран-чеченнің фильм. Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

20.25—«Чечек». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

21.25—«Челээш» телепрограмманың делегей фестивалы. Болгария.
21.50—22.00—Чапсар.
22.00—«Спортчу хүн демдеглели». Өңнүг.
22.15—01.00—Болгария Улус Республиканың телевидение программазы. Болгарияны фашизмден хостаанының хүнүнге.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеш, аязыр. Чамдык черлерге биче чаар. Ыязы-бүрү угланыышкынныг хаттың дургени секундада 7—10 метр. Агаарның температураза даглыг районнарга 16—19, өске артканнарынга 16—21 градус чылыг.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Ыязы-бүрү угланыышкынныг хаттың күжү секундада 7—10 метр. Агаарның температураза 19—21 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Аас-кежиктиг бол, Мануэла» 9.50, 11.40, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыыды 10.00, «Шынчы өңнүк Санчо» 11.30, 15.20, 17.00, «Дүштер боттаманда» 13.10, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Даш дээр адаанда» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Вероника» 15.00, «Бобби» (1-ги, 2-ги сериялары 17.10, 20.00 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Диирен» 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

Чолаачы болуксаарларга

Кызылдың автошколазы колхозтарның болгаш совхозтарның чорутканы-биле азы бодунуң күсели-биле чолаачының үшкү классын доозарының курстарынга өөренирлерни немелдеп ыялдыр чыып турарын чарлап тур. Кичээлдер 1975 чылдың сентябрь 1-де эгелээн. Кичээлди тыва дыл кырынга чорудуп турар.

Адрес: Кызыл хоорай, Шевченко кудумчузу, № 113-А.

Тувинская правда

● «СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг үткүүр.» Бөлүк материалдар.

● «Тувинская правданың» үүгүшкүнүүр редакциязы Бин-Хемде». «Кызыл тараачы»

болгаш «Саян» совхозтарда ажаан алышкынның комплекстиг ажылдарын организастаанының лугайы.

● «Сараджа чаанның ажыктыы», Тес-Хем районда «Ак-Эрик» колхозтуң кол эоо техниги Д. Будунуң чүүлү.

● «Кижи болгаш бойдуса. Тускай үндүрүлге.

● Иштики, даштыкы болгаш спортчу информациялар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизинин 31-75, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, кадаа ажылагый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 23-54, чагаа килдизинин 41-27, информация база совет тургузуг килдизинин 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтериянын 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Бравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00896